

GUMIL–HAWAII '76

**“AGTANGKAYAGEN. . .”
(‘HAS RISEN. . .)**

1977 Edition

**GUMIL–HAWAII
Gunglo Dagiti Mannurat nga Ilokano iti Hawaii
(Association of Ilocano Writers in Hawaii)**

copyright 1976
by
GUMIL-HAWAII

Fourth Anthology – 1976-77

All rights reserved. Nobody can stage any of the Drama or reproduce any part within the book with out the permission of GUMIL-HAWAII

Dagiti:

- * DRAMA
- * SARITA
- * SALAYSAY
- * NAILADAWAN A PAKASARITAAN

ILUKO and ENGLISH
compiled by

Pacita Cabulera Saludes
Founder and President of G-H
Honolulu, Hawaii
1976-1977

NAGUNEG

CONTENTS

PAGE

Maisagut daytoy a libro
kadagiti amin nga Ilokano
iti Hawaii ken iti Filipinas

I Message from the Supreme Court of Hawaii Associate Justice Benjamin Menor.	i
II Message from the UFCH President Jake Manegdeg	ii
III Message Ilalo L. B. Parayno	iii
IV Foreword Rev. Juan F. Dahilig	iv
V Pakauna Pacita Cabulera Saludes.....	v

Immaldit ti

GUMIL--HAWAII
1358 Wanaka Street
Honolulu, Hawaii 96818

Imprenta ti
Allied Printing & Binding Co. Inc.
Quezon City, Philippines

ILUKO SEKSION

DRAMA

1. "Gapu Ta Patpatgenka" sinurat ni Paz Tacderan Cabulera.....	1-17
2. "AgtangkayagenTi Init" sinurat ni Pacita Cabulera Saludes.....	18-44
3. "Arapaap" sinurat ni Leo Blanco	45-83
4. "Bay-am nga Awiten Ti Supapak Ti Kinaulpitmo" sinurat ni Perlita Yoro.....	84-121
5. "Annay Pusok, Annay..." sinurat ni Arnold Baxa	122-142
6. Maysa Pay A Pannubok Iti Biagna sarita ni Amado Yoro	143-149
7. Ti Imatangko Iti Gumil-Hawaii, Idi, Ita Ken Iti Masakbayan salaysay ni Mario Abinsay Albalos.	150-157
8. Gumil-Hawaii 1971-76 salaysay ni Felipe Madarang	158-163

9.	Bitla Ti Maysa Kadagiti Pondador Ti Gumil Hawaii	164-165
10.	Nailadawan A Pakasaritaan Ti Gumil Hawaii	166-180
11.	Sertipiko Ti Seminar	181
12.	Dagiti Kamkameng (Members)	182-184
13.	Dagiti Ahensia a Nakatulong Itoy a Libro.	185

ENGLISH SECTION

14.	Creetings from the Filipino Crusader World Army Inc	186
15.	Iluko: The Language by Lawrence A. Reid University of Hawaii.	187-189
16.	The Objectives of Gumil Hawaii	190
17.	The Editor.	191-193

October 29, 1976

Mrs. Pacita Cabulera Saludes
President, GUMIL-HAWAII
Honolulu, Hawaii

Dear Mrs. Saludes:

I should like to take this opportunity to encourage you and to urge you and the members of your organization to continue with the good work you have been doing.

You and the members of your organization are examples of the creative talent and initiative of the American of Filipino ancestry. Your potential as an instrument through which the Filipino, as an ethnic group within our Greater Society, will be heard is tremendous. More importantly, you possess the means by which the cultural unity of our Islands may be articulated and strengthened. Both of these goals are essential to the political, economic, and social progress of our Hawaii.

I congratulate you for your literary accomplishments, as well as for your dedication to the interests of the Filipino and of Hawaii.

Very sincerely,
Benjamin Menor
BENJAMIN MENOR

September 1, 1976

Ms. Pacita C. Saludes, President
Gumil-Hawaii
1358 Wanaka Street
Honolulu, Hawaii 96818

Dear Ms. Saludes:

First I would like to extend my heartiest congratulations to you and the members of Gumil-Hawaii for publishing the rich Ilocano literature.

There is a need for this type of literature here in Hawaii and maybe abroad because we have a great number of Ilocano readership. I myself have enjoyed reading your publication "Dandaniw."

As I understand this will be your fourth publication and it will be a collection of stage dramas of the Ilocos region. I am sure it will bring back memories to the Ilocano's who will have the privilege of reading the book.

Again, congratulations to you and Gumil-Hawaii for your fine work.

Sincerely,

JAKE MANEGDES
President

OAHU FILIPINO COMMUNITY COUNCIL

Suite 3177, Control Data Building
2828 Paa St., Honolulu, Hawaii 96819

December 24, 1976

MESSAGE

Gunglo Dagiti Mannurat Nga Ilokano Iti Hawaii (GUMIL-HAWAII) is highly commended for its efforts in preserving Filipino culture in written form. The current publication is fourth in a series of books, a manifest to the creative development of Ilokano literature, as contributions of contemporary writers help in the growth of available printed materials.

Drama as a process in revealing a story of human conflicts and emotions, presents the reader situations which projects lessons of life, and when members of GUMIL-HAWAII perform the play on stage, it comes realistically alive.

I believe the writers in the following pages of the book, wrote with emotions reflecting real drama, many of us are living today. In their written work, they share their perspectives of life in anger, humor, happiness, tragedy, love, and dreams. It is in these pages we can pause to refresh our minds in reading about people, where perhaps, we may see glimpses of ourselves looking back at us.

As Shakespeare wrote...

"All the world's a stage,
And all the men and women merely players;
They have their exits and their entrances;
And one man in his time plays many parts,"...

..."A stage where every man must play a part,"...

I have confidence in GUMIL-HAWAII to continue their accomplishments and therefore pursue their dreams and ambitions. I am indeed honored to be given a part in the current publication.

Agyamanak kadakayo amin,

Ilalo L. B. Parayno

FOREWORD

In an effort to continue the development of writing in Iloco, GUMIL-HAWAII hereby publishes, as its 1977 publication, a collection of plays and short stories. Included are two dramas which were staged in 1975 and 1976 as featured annual attractions for the Ilocano community. Both occasions were well attended by an overflow audience at the Farrington High School auditorium, Honolulu. The cultural mission of GUMIL-HAWAII appears to be in the process of fulfillment via such theatrical performances. A people rejoices in witnessing the enactment of its emotions, manners, taste, skills, arts, habits, institutions and concepts. We therefore hope potential writers will continue to develop scripts showing the training and refinement of the mind of the Ilocano people in any given period of their history.

Our thanks once again goes to Mrs. Pacita Saludes for her enduring dedication to the preservation of Ilocano landmarks in an indifferent environment. She continues to be an inspiration to a corps of fledgling writers upon whom some day we can depend for a sufficient supply of material needed for more and better theatrical productions.

To the devoted participants in such productions, particularly the members of the cast of the plays, and all the writers of the materials contained in this volume, our most sincere and profound gratitude.

Rev. Juan F. Dahilig

Nagkatlo ti gandat daytoy a libro. Umona tapno maunong ditoy dagiti nagsasaruno nga aktibidades ti GUMIL-HAWAII nanipud idi Enero 16, 1971 a pannakaorganisarna.

Maikadua, tapno tun-oyen ti gandatna a panangtaginayon ti bukod a pagsasao ken literatura. Manipud kadagiti sarita, salaysay ken Drama a nakainaigan dagiti padas, arapaap, paliw ken rikna dagiti nagsurat. Nailaga ditoy dagiti pudno a paspasamak ti biag. Iladawan dagiti nagsurat dagiti nagduduma a karakter a mangiparang kadagiti kannawidan, kabibiag ken kultura ti Kailokuan, iti napalabas ken agdama. Ipalagipda ti nalikudan a kabibiag ni Ilokano. Dagiti nakairuaman a buybuyaen ken paglinlingayan.

Nagduduma ti paninirigan ti tunggal nagsurat. Adu ti paset dagiti drama a naginad (sequence of events is not forceful) ngem biagen dagiti agakem. Agbatay ti balligiiti kabaelan ti direktor ken cast nga agtignay iti papel nga akmenda.

Ti "GAPU TA PATPATGENKA" ken "AGTANGKAYAGEN TI INIT" ti dua nga umona a sinurat ken iderehetayo ditoy. Pakpakauna a pinanglukag kadagiti matmaturog a rikna, dagiti istay nakalipaten ti Kailukoan. Naipalagip dagiti kabibiag ti tunggal simmangpet ditoy Hawaii a kaarngi ti kabibiag a naiparang. Filipinas ken Hawaii ti settingda.

Rinibu a tattao, Filipino ken saan ti nakabuya kadagitoy dua a Melodrama a nakapastrekan ti GH ti rinibribu a dollar.

Tapno mausatan met ti pluma dagiti amin a kameng in-keddengko a ti kasayaatan ti masurat a Drama isu ti sumaruno a maipabuya. Ti metten nagsurat ti Direktor.

"ARAPAAP" iladawanna ti nagduma a kasasaad ken arapaap dagiti agbibig. Kasta met ti "AWITEM TI SUPAPAK TA KINAULPITMO" KEN "ANNAY, PUSOK, ANNAY;" Nalawlawag a maaawatan dagiti timmanur iti Filipinas ngem dagiti naitao ditoy. Awan ti Don ken Donia ditoy Hawaii. Ngem naibinggas kadagiti kastoy a Melodrama ti rikna, kabibiag ken kultura ti pudno a patanur ti Kailukoan.

Maikatlo, mainayon dagiti sumagmamano a pakilap ti

napalabas ken agdama manipud kadagiti organisasion Filipino iti Hawaii.

Dua a pagsasao ti maaramat ditoy agsipud ta saan laeng nga Iluko ti ar-aramaten dagiti Mannurattayo. *English* ken *Iluko* ti inaldaw a dakdakamaten a pakisarita iti aglawlaw ket adu ti saan nga Ilokano a readers tayo.

However, coming to the main aim of GH is to compile whatever important events and scripts done by writers. To trace the course of our annual activities which attempt to delve deeply into the preservation of culture, heredity and experience. The mass detail that certainly preserve the significant occasions that lead to the progress of GH and to the Writers as well.

As years go by, I know that efforts has been rewarded. Plans materialized. Dreams realized. Above all we've dug a greater influence to hidden talents, that besides knowing that the little things we have creatively brought forth, our average readers and viewers in our plays were greatly impressed.

Proving the fact is that lots find their own ways to manifest whatever GH starts. A healthy job done I would rather say. We see, an instance, some of the authors are said to be ungenious enough. Yet a gorgeous input they have contributed to this creative function.

I therefore tried my utmost to compile this bundles of thoughts and views from the writers, with the hope that everyone interested to scan through may honestly conquer an outlook to a better procedure of an improvised play from the real life of the Ilokanos.

In addition, I am expressing my gratitude to the dignitaries for their messages, to whom my debt is large. My wishes to the young ladies of GH, their parents and friends. My advisors, Rev. Juan F. Dahilig, Rev. Miguel, Felipe Madarang for their helpful suggestions and encouragement. To Antone Cacatian for sending the memorable trip to P.I.-1976 tour.

I also want to express my gratefulness to E.V. Luna and friends Community Leaders without whose help and guidance the completion of this book would have been impossible.

Pacita Cabulera Saludes

GAPU TA PATPATGENKA

sinurat ni
Pacita T. Cabulera Saludes

Iparang daytoy a drama ti pakasaritaan ti kaaduan a pamilya a dimteng iti Hawaii. Inadaw ti nagsurat kadagiti pudno a paspasamak ti biag a makita ken mapalpaliwna iti aglawlaw, kadagiti napalabas ken agdama.

Naipabuya iti Farrington High School Auditorium iti Honolulu, Hawaii idi Enero 17 ken 18, 1975 a sinaruno ti pannakabalangat ti Miss Gumil-Hawaii 1975 ken pannakapadayaw dagiti kapipintasan ti insalip a sinurat iti dayta a tawen.

DAGITI TATTAONA:

- Fernando. . . . . Maysa nga ama manipud Ilukos nga immay nangtunton ti gasatna iti Hawaii.
Renato . . . . . Anak ni Fernando a kaduana a nagpa-Hawaii.
Rosalia . . . . . Asawa ni Fernando a nabati iti Filipinas.
Bernalda (*Valda*) . . . . . Balasang a baket a kabsat ni Fernando.
Baket Tonia. . . . . Ina ni Fernando.
Virginia . . . . . Kaayan-ayat ni Renato a napanawanna iti Filipinas.
Tico. . . . . Katalek da Fernando.
Mayor Basilio . . . . . Mayor idiy Ilocandia
Karen . . . . . Maysa a Hawaiiiana-Filipina.
Santiago (*Sandy*). . . . . Maysa nga Old Timer iti Hawaii.
Sumagmamano a tattao. .(extras to make a crowd)

UMONA A PARANG

(Iti Filipinas, agpapakada ni Renato. Agpaspasiarda ken Virgie a malmalday.)

Renato: Dika koma agduadua kaniak Virgie, sumubliakto kalpasan ti dua a tawen. Itungpaltanton ti karinkarita. No kasano ti kinasakit ti nakemmo ad-adaak pay, ta ania pay ti ragsakko no awanka, no adayokan ditoy dennak.

Madanaganak no awanakton, ket makasapulkanto ket ti sabali. Adda dita dagiti napinget nga agrayo kenka, da Mando, Benny, Celo, Ikko ken Perto . . . nabaknang ken nataerda.

Virgie: Saan koma a kasta ti pampanunotem Reny, maymaysa ti pusok ket maymaysa ti ayatko. No lipatanak, saanak laengen a mangas-asawa . . . ngem . . . ngem Reny (*asitganna, aglailo*) madanaganak. Adu kano ti sulisog idiaiy Hawaii, amangan no makakitakanto ketdin ti napintas a Hawaiiiana ket malipatanakton. (*aglailo*)

Renato: (*Awidenna ti abagana*) Biagko, saankonto nga aramiden dayta. Saanakto a pasulisog iti sabali GAPU TA PATPATGENKA. Agawaakto ti agrabaho tapno makaurnongak ti kuarta ta isunto ti isagutko kenka iti panagsublik. Agadalakto pay no palugudannak ti Apo.

Agtalekka koma kadagiti balikasko Ayatko. Sumurotak ken ni Tatang a mangtunton ti gasat ket kalpasanna alaenkanto metten sadiay.

Virgie: (*agkanta-ayug Sweet Memories*)

Renato a biag daytoy biag
Kakaisuna unay a liwliwak
Apay apay a panawannak
No ania kenkat' nakabasolak

Chorus

Pumanawka Oh! Biag daytoy Biag
Itdek kenkat' nasam-it a pammalubosko
Agpapanpay itoy lugar nga adayo
Kaniak agnanayon kanto . . .

Renato:

Virginia a biag daytoy biag
Kakaisuna unay a liwliwak
Dimo kunaen a innak manglipat
Ta sikanto laeng ti napateg kaniak.

Chorus

Pumanawak Oh! Biag daytoy Biag

Itdem kaniak ti nasam-it a pammalubosmo
Agpapan pay itay lugar nga adayo
Kaniak agnanayonkanto.

MAIKADUA A PARANG

(*Aglukat ti telon, agparang da Fernando ken Valda*)

Valda: No addakan sadiay Hawaii dinakamto met lipipatan a? Ammom ading, *narigat* ti biag, nagbakbaketak a balasang gapu ti rigat ti biag, gapu kadakayo a kakabsatko. Laglagipem nasapatayo a naulila iti ama, sangapulotayo nga agkakabsat, nupay data laengen ti pinagasatan ti Dios a natda a makitaktakunaynay ken mangparparagsak ken ni Nanang.

Nalipatak ti bagik (*agsangiten*). *Diak nangas-asawa gapu kadakayo a kakabsatko. . .*

Fernando: *Manang, Manang diak kayat ti agsangitsangit no*

Nalipatak ti bagik (*agsangiten*). *Diak nangas-asawa gapu kadakayo a kakabsatko. . .*

Fernando: *Manang, Manang diak kayat ti agsangitsangit no kastoy nga agrubrubaat datao. Makabubuisit. . . Isapulankanto kadi ti landing, kayatmo? . . .*

Rosalia: (*Sumrek ni Rosalia, pinerrengna ni Fernando.*)

Nando, sutilem manen ni Manang. Dika laengen maa-sian kenkuana. Ken. . . ken saan a dakes no palagipannaka. Sinot' makaammo no malipatamto metten ta addressmo. Tapno ammon, uray siak agduaduak kenka Nando. . . No isukatnakto ketdin iti Kanaka.

Nando: (*Inasitganna ni Rosalia*) Iti duapulon a tawen a panagdennata Rose, agduaduaka pay la kaniak. Kasano a malipatak ti kinaimnas ti panawenta. Dagiti naragsak nga aldawta. . . (*Aghantada "Dikanton Malipatan" idi sumrek ni Tico*)

Tico: Mang Nando, Mang Nando, adda makasapul kadakayo Manong. . . Among. (*Kasla napasnud, nagappot pay a kasla nabainan, simrek kalpasan ti kanta*). Mang Nando, Among Nando, adda makasapul kadakayo dita ruar. . . (*Nagtudotudo*).

(*Rummuar ni Nando*) Ulang. kakaasikayo met no pa

na wannakayo ni Manong, ay Among. Addanto pay ket. . . . .

Rasalia: (*Taliawenna ni Andoy a makais-istem*)

Tico: Saan a bale Ulang ta addaak met a bodyguardmo. Makalutoak, makalabaak, makasagadak, makainnawak, makabayoak. Mabalina amin Ulang, uray para dalus ta sapatosmo, kabaalak amin.

Nando: Tico! (*nakigtot*) Inkaman itulod diay gayyemko idiy balay da Baket Romana.

Tico: Wen Manong, ay. . . Among

Nando: Ngem Tico, agurayka man pay. Itan pumanawak innakon idiy Hawaii. Makaammokan ditoy, saanka nga agliway kadagiti mapanawak. Dagiti talon, dagiti taraken saanmo a pakuttungen dagiti nuang, dagiti baboy. Tulongam ni Manang ta inton sumangpetak, pagponsionantayto diay maysa a nuang ken baboy no kumasarka. Madika pay?

Tico: We—We—Wen Among, kayatkon a ta itungpalkonto metten ni. . .

Nando: Manong kunamon manipud ita, ket Manang met ti awagmo ken Manangmo. Tulongam a nasayaat ni Manangmo kabayatan ti kaawanko.

Tico: Ay wen Manong, adu a ti maitulongko. Makalutoak, makalabaak, makainnawak, makalampasoak, makabayoak. . .

Nando: Ha! (*mulagatanna*) Ala wen, adu nga agpayso ti maitulongmo. Ammok a nagagetka. Patulodankanto ti bado, pantalon ken sapatosmo.

Valda: Tico. . . Tico, basaemman daytoy. (*nakaiggem ti air mail a sobre*) Naggapuanna? (*Magagaran unay ti langana*).

Tico: (*Ikarigatanna a basaen*) ae. . . e (*pasaray balinsueh, baliktadennanto manen*) Surat ti taga-abroad Manang, narigatko a mabasa ti naganna e. . . Tois. . . To. . . Toty. . . Hay adda met gayam palpalemmengyo manang. . . Ha, ha

Valda: (*Nasemsem, sinibbarotna la ngaruden ti surat*) Pabasak kenka a saannak nga intrimisen. Bay-amon ta siak ti mangbasa. (*sinalikepkepanran ti surat sa rimmuar, sinaruno met ni Tico nga aghinnikinni ken agel-allek*.)

Tico: Piman ni Manang Valda. Addan sa met ket palpalem-meng na Ammo na ngarud tatta ti linaon ti surat no dina met pinatuloy a pinabasa. Ha. . . adda gayam idiy ikarkariganansa a basaen. Siimek man. . .

(AGRIKEP TI TELON)

MAIKATLO A PARANG

(Adda dagiti sanga-pamilia iti pantalan ta agluasen dagiti agama. Baket Tonia, Valda, Rosalia, Fernando, Renato, Tico. Nakalidliday dagiti rupada. Naka-amerikana ni Nando a nakabitbit ti maleta, kasta met ni Renato)

Nando: Ania Manang, isapulankanto ti kalbo? Ibagamon, saan nga angangaw tapno makaumaykanto met idiy Hawaii.

Valda: Nando aya, baketakon Ading. Saanmo nga iyang-angaw dagita, kababain.

Nando: Kababain pay met? Ad-adu pay ti babbabaket ngem sika. Ni Manang Bosia inasawa ti landing, ania ita, nakitam sa met ti ladawan nga impatulodna ken adingna. Ay naglukmegen. . . Kunam dika ket malagipen ni Ka Bosia a kimbet idin ti parpariana. Ita ay Apo nalaing kano payen a sumala ti curacha, cha cha, swing ken rumba.

Valda: Uray bakbaketanen?

Nando: Wen Manang kasta kano idiy Hawaii. Umubing kano ti lakay ket no baket agbalin kano a kasla kanayon a teenager.

Baket Tonia: Wen barok aya ket ta kastakanto metten a ti la pagsasalaan ti ayanmon. Dimonto met malagipen ti Filipinas. Kasta wen di amam idi. Idi pimmanaw babassit kay pay idi, marigatan pay la ni Manangmo a mangibuat ti karamba no tulongannak nga agsakdo. Nagaget pay met la nga agsursurat idi nabiiit pay. Kanayon met idi nga agipaw-it ti dollar ngem idi nagbision kasla naglikud a kimat. Dayta ti gapuna a dimmakel kayo kadagiti kakabsatmo iti puro rigat. Maamuakon iti kompania ti plantasion a nagtrabahuanna natayen. . . Natay a. . . . . (*agsangit*)

Nando: (*Apungolenna ni Nanangna*) Daydi Tatang ken siak Nanang saan nga agpadpada. Ammok nga aw-awaganda dayti Tatang ti Ando Salonero. Siak! (*intudona pay ti bagina*) Nando Pogonero laeng. . . .

Baket Tonia: Nasayaat Anakko no kasta. Sika Reny Apok, agsingsingpet ka. Agawaamto ti agadal. Ket no addanto met pagsapulam laglagipendakami. (*Ituloyna ti ag-sangit*)

(AWAGANDA DAGITI LUMUGAN ITI BARKO)

(*Maminsan pay a maimatangan ti nairteng a darikmat iti biang ti sangapamilya. At-atibayen ni Nando ti asawana, pumpunasenna dagiti luana. Ni Reny agpaypayapay a kasla adda kapinpinnayapayna iti adayo. Matukar ti "Sail Over The Waves" wenna "Surento".*

agrikep ti telon

MAIKAPAT A PARANG

(*Telon Waikiki Beach ken ti Diamond Head*)
(*Narikna dagiti agama ti kinaliday kadagiti aldaw a kassangpetda iti Hawaii. Masansan nga agpalpallailang ni Nando iti igid ti baybay no iti Domingo a saan nga agrabaho. Dita ti pagsursuratanna ti mapan idiat Filipinas.*)

Nando: (*Agsasao a maymaysa*) Rosalia. . . Rose ayanmo ita . . . Masapulka iti baet ti bambannogko iti inaldaw. Siak ti agluto, agisagana ti balonko iti agsapa, kailiwko ti kinaanusmo Rose. . . Rosalia sika ti kankanayon nga adda iti dardarepdepko.

(*Dardarepdenka Biagko*)

(*Ungto ti kanta, nakigtot*). . . . .

Karen: (*NakaHawaiiiana, Nagsipat*) . . . Wow. . . How fantastic . . . . I like your song. . . Can you sing one more time?

Nando: (*Nakigtot, agtaltalangkiaw. Kasla nabainan. Magna koman nga umadayo ngem sinalig ti balasang.*)

Karen: Hi! Mister! (*inyawatna ti dakulapna*) You can sing very well I am Karen, a Filipina but raised in Hawaii. I love to listen to Filipino songs and I like to learn too. Can you sing once more? . . . Makailokanoak met bassit Manong, naawatak ti kantam, nasairak (*agbeddabeddal nga agsao*) I feel it! Please! (*ti nalailo a pakaasina*).

Nando: I am Nando Fernando Martillo from Ilocos.

Karen: Fernando! Can I call you Ferdinand? That should be your American name, Like me. . . when I am still young. . . when we just arrived from the Philippines, they call me Baby Caria. Now, my friends call me Karen. Is that not sweet?

Nando: Yes. . . Yes really sweeter. . . But Caria e e Karen, it's getting late now. I want to go home. I work tomorrow you know. (*in Filipino accent*)

Karen: The song please! You want to hear me sing, English, Samoan, Hawaiian? . . . .

Nando: Any of them will do.

Karen: But remember to sing one song for me, okay? (*agkanta, English*)

Nando: (*Saan a makatalna, agtugaw, agtakder a mangbuybuya kadagiti tignay ni Karen. pasaray agtilmon*).

Karen: (*Apaman a nalpas ti kantana, nagkurno ti sanguanan ni Nando*). Come on Ferdinand! It's your turn. (*Inasitganna, inkawitna pay ti takiagna iti takiag ni Nando.*)

Nando: (*Kumanta, kanta ti agar-arem*)

Karen: (*Kalpasan ti kanta nagsipat ket dagus a kimpet ti takiag ni Nando*) Nice your song, I understand that is a love song. Is that dedicated to someone?

Nando: Of course!

Karen: Not for me? (*aglailo*) I asked for the song and that is for me, isn't it? (*Inyasidegna pay ti bagina ken Nando.*)

Nando: (*Natikaw ti insungbatna, ngem maysa a lalaki awan mapukawna ket inawidna ti abaga ni Karen*) Yes, it is for you (*inyasidegna pay ti bibigna iti ayan ti lapayag ni Karen. Agpakada koman ngem nagkanta manen ni Karen.*)

Karen: Give me five minutes more

Only five minutes more

Only five minutes more to be with you!
All week long I dream about a Saturday date
Give me five minutes more
Only five minutes more
Only five minutes more to be with you. . .

Nando: Not only five minutes but make it ten minutes more.
(*Umisem-isem a kasla maay-ayo kadagiti tignay ken panagkankanta ni Karen. Nagtugawda. Rinugyan ni Ferdinand ti nagkanta.*)

Karen: (*Kasla saanna nga ammo ti kanta, adalenna.*)
"O! Naraniag a Bulan!

AGRIKEP TI TELON

MAIKALIMA A PARANG

(*Aglukat ti telon*)

Nando: (*Agsirigrisig iti sango ti sarming. Naka Aloha shirt*)
Iti daytoy a takderko saan la ket a makalisi ni Karen. Nabanglo, nalailo. Diak la ket mapagkedkedan ti awisna. Night clubbing kunana. Ha! padasek met, a, awan napnapanak a night club idia y ilimi. Awan ti ania a pagpalpaliwaan a napnapanak. Kumuyogak ken baket sagpaminsan no adda parambak iti pagadalan a pangisursuruanna, dayta lattan. Diak pay unay maikaskaso no dagitay padana a mangisursuro ti kakaduana, maipaspasuli datao. Ditoy. . . Hemmm hemmm biag, adu met ti masueldok, ag-overtimak pay. No maikkak ida ti bassit idia y Filipinas mamin-innem, maminpito . . . ay bassitem pay.

Okey Ferdinand have a good time. Baroka ita. . .
(*rumuaren tapno dagasenna ni Karen. Agkuyogda.*)

Karen: (*Nagsalada. Napintas ti sonata, modern (tanggo). Kakaasi a sumursurot ni Nando, saan a makasala. Kalpasanna, nagtugawda.*)

Nando: Napintas ti biag iti sibaymo Karen. (*agsangsangoda iti lamisaan*) Naragsak a pudno iti Paraiso.

Karen: Mapanunot mo pay la ita ti agsubli idia y Filipinas?

Ferdinand don't leave me (*Kumpet ti abagana*). Naragsak ti Hawaii ket mapaaddam amin a pagayatam, Lucky Come Hawaii. . . Eh!

Nando: Kasla diak mapanunoten. Naragsakak iti dennam. (*Aghantada*)

"Laglagipek nga agnanayon
Di lailom kaniak, ragsak ken dungngom."

Agrikep ti telon

MAIKANEM A PARANG

(*Manglukat ti telon. Filipinas: iti uneg ti balay da*)

Rosalia: (*agsasao a maymaysa*)

Madanaganak, nabayagen nga awan ti surat ni Nando. Masakit sa ketdi, wenno, wenno. . . ay sapay koma ta saan a pudno ti agparparikna kaniak. Idalanmo Diosko ti asawak. (*Ukradenna ti surat*). Bulan ti Agosto. (*Bilangenna dagiti ramayna*). Disiembre itan. Wenno agawid ngatan ket kayatnak a kellaaten.

Diosko maperdi pay ket ti ulokon, pasaray diak masursurutan dagiti aramidko. Bagla ketdin ta adda ni Celedonio a mangituloy kadagiti aramidko no madlawna nga agpulkokak. Isu ti mangisandi kaniak kadagiti klasek no adda samuyengko. Mangadingay kaniak no madlawna a nasidungetak.

Ngem diak maawatan, nasayaat unay a kabsat kaniak, ngem apay a maibturna ti kasta a panagsakripisio? Nalabes a panangtulong kaniak. Tallon a tawen a nasinged kaniak ket imbilangkon a kasla kabsatko. Wen kabayatan ti panaglabas ti aldaw ket ad-adda a sumingsinged. .ha! ket kas pay ketdin ha!, diak maawatan. . . Saan. . . Saan. . . Patpatgek ni Nando. Ammok a sumublinto.

Tico: (*Agtartaray a sumrek, nakaiggem iti warnakan.*) Manang Rose, Manang, manang! nabasamon ti warnakan? Impaulog ni Presidente Marcos. . . Ay ti Philippine Tourism nga ag-Balikbayan kano dagiti adda iti abroad

“Homecoming” kano Manang. Ay, segurado nga agawid metten ni Among, inkarina idi nga agponsiontayo. Dakkelen dagiti dua a baboy. Hay, maitungpalko met la ita ti nabayagen a karik a panangitungpalko kenni Ciriaca. Kiddawekto ken ni Among nga inkam to aghanimon idiaiy bagyo. Ammok a dinakto paayen. Nalukmeg dagiti nuang, napintas dagiti pagay. Hay, hay Ciriaca. . .(Agkanta).

No Intantot' diay Baguio,
Aglugan tantot' eroplano
Agwerwer-werwer diay ngato
Naimas ti agpangpangato

No makadanontantot' diay tapawna
Sabsabong nadumaduma
Idiaytanto nga agpallailang
Agpapas panagdennata.

Valda: (Agal-alisto a sumrek). Rosalia, Rosalia napintas a damag. . . .Nangngegko ti radio nga intugot ni Uria idiaiy paglalabaan. Adda kano Homecoming. Ania ti kunana daydiay?

Rosalia: Panagbakasyon, panagsubli Manang.

Valda: Nasayaat, pagawiden koman ni Presidente Marcos amin ida tapno adda gungunada. Ni Nando adda suratnan?

Rosalia: Awan pay ngarud, Manang. . .

Valda: Ken maysa pay Rosalia ania ti nadamagko? Dakayo kano ken dayta maestra Celedonio ket. . .ket ay nakababain!

Rosalia: Ania dayta Manang?

Valda: A. . .e. . .e Agannadka a babai, (intudona pay ti rupa ti ipagna) isu ngatan a di agsurat ta asawam. Nasinged ka unay iti daydiay a lalaki. Kasla adda—

Rosalia: Ti ania a gapu manang? Saan kayo koma nga agipapan ta nasayaat laeng a kabsat ni Celedonio. Kadawyan ti mangisursuro kadagiti pagadalan nasayaat a panaglilinnangen. Maymaysa ngamin a lalaki ket nasinged kadakami amin. Tartarimaanenyo ti agsarsarita Manang.

Valda: Siakto pay a bimmelbalasangan ti kunam. Hay, diak pay nakikuykuyog sika, ket tartarimaanem met ti agsarsarita!

Rosalia: Sabalikayo Manang. Dikay la maawatan. (makasangit a makapungtot ni Rosalia).

(Nagsaruno dagiti agipag a pumanaw iti entablado ket agparang ni Tico manipud iti sabali nga ungtu a paglinglingedanna.)

Tico: (Agsisiim) Pudno gayam tay kunada a manmano kano ti agiipag a di latta agsubang. Aglalo kano tay baket a balasang, ay narigat kano a tumtumpungan ken alisto kano a makapongtot. Sapay koma ta saan to a kasta ni Ciriaca. Bumaketen ket no di pay laeng sumangpet daras ni Manong, ay, aglaklakayak la ketdin iti uneg ti pantalonko.

(Agin-inut nga aglukat ti akinlikud a telon ket agparang ni. .)

Valda: (Iti uneg ti siled, agpappapintas, agikapetkapet kadagiti kawes, aglipstick, agkolorete, ageyebrow. Agsasao a maymaysa kabayatan ti panagsirigsirigna).

Agsangpet kano dagiti Balikbayan. Naimbag la koma no maawis met nga agBalikbayan ni Restituto. Tutong, ay! Toty kano gayam ti naganna sadiay. Totie ti inpirmana di naudi a suratna idi 1949 sa daydi. Ay! nabayag la daydin. 26 years ago, hay! isu met laengen a kimmumpayen dagiti kallidko a kuna ni balo Kapitan Angkuan. Agindaniw met ket ti lakay (lumibbi). Ipagpagarup nansa a kayatko. Dina la ammo nga adda Hawayano nga ur-urayek.

Hay impaay ti Dios. Piliten koma ni Presidente Marcos nga agawidda amin tapno agawid met ni Restituto.

Wen Totie, 1946 idi panawannak, nagpa-Hawaiiika. . . innak agsapul kunam. Inkarim a subliannak, ngem. . . ngem. . .(agsainnek). Uppat a tawen laeng a nagsursuratka 1946, 47, 48, 49 (bilangenna dagiti ramayna). Naumakan, naiyaw-awankan. Laglagipem koma Totie a saanak a nagas-asawa GAPU TA PATPATGENKA. Baketakon, adtoyak pay laeng a mangur-uray kenka. (Naidasayen. Nagkapsut gapu ti ladingitna kalpasan ti sumagmamano a minutos).

Rosalia: (Agdardaras a sumrek) Manang Valda, Manang

Valda, napintas a damag! Adda kano nagsangpet a Hawayano dita bangir. Umayka ta mapantayo kano. Agsagsaganada ta parambakanda kano ida. Adda kanon ni Apo Mayor ken sabsabali pay nga agtuturay. Ket, ket. . . ay ania ti napasamak? (*Ginonggonna ti ipagna*). Aniat' napasamakyo manang?

Valda: A. . . e. . . e. (*timamakder, timimpagenna ti musingna*) natalimudawak laeng. Nabannogak ngamin a nagmal-malem.

Rosalia: Umaykan Manang ta intan. Itay pay la nga agur-urayda ket immay payen nagayab ni Manang Modista. Agpasalada pay, kastamon, nakarubuatka man met. Nagpintaska ita Manang. (*Ginuyodnan a rimmuar ti ipagna*).

Nangrikep ti telon

(MAIKAPITO A PARANG

(*Manarimaan a makankanta ti Bayan Filipinas a pang-lukatda ti ragragsak*)

Lakay Sandy: (*Naka-Aloha shirt. Adun ti ubanna. Ar-ari-bungbungan dagiti babbalasang*). Siasino ti mayat nga umay diay Hawaii kadakayo?

Babbalasang: Siak. . . Siak. . . Siak. (*nagkakatawada*)

Lakay Sandy: Ti umay asawaek. (*Saan a naguni dagiti dadduma. Immisem laeng dagiti dadduma*).

Mayor Basilio: (*Nagbitla*) Daytoy a rabii naited a pammada-yaw ti isasangpet ti maysa a kailiantayo a nabayagen idiy Hawaii. (*NagBalikbayan*) Sapay koma ta ditoy met la koma ilitayo ti pakapilianna ti kasimpungalanna nga alaenna idiy Hawaii iti saan a mabayag. Maysa man nga tokar nga ipangulo ni Apo Balikbayan Sandy. Toka maestro ---

(*Adu a pareha ti nagpatengnga a nakilaokan ni Lakay Sandy. Kalpasanna, inyawag ti mangiturturong ti maysa a kumanta*).

Valda: (*Aghanta*) "Ti Ayat ti Maysa a Lakay"

Sandy: (*Agtaliataliaw, nakayawan ti timek ni Valda. Kal-*

pasanna, immasideg ken ni Valda).

Nagpintas ta kantam ading. Pudno dagiti balikasna ngem nupay makita nga agrugaken ti kahak, ubing pay laeng ti riknak. Narugso pay laeng ti pusok a kas maysa nga agtutubo. Saan a napait a makasubkar ta nasamsam-it pay ngem asukar.

Maysa pay diak mangasawa ti ubing ta itarayannak to pay. Maysa a kas kenka ti kayatko. Ammok a nasam-it ti ayatmo a kas met ti kasam-it ti timekmo. No ipalubosmo sika ti alaek idiy Hawaii. (*Inyawatna ti dakulapna. Nagsisipat amin dagiti adda a nanglawlaw*).

Valda: (*Nagwagteng a tumaray koman ngem ingawid ti lakay*). Pakpakawan (*nagapput pay*) Bakbaketanakon. (*Nagsisipatda amin*).

NANGRIKEP TI TELON.

MAIKAWALO A PARANG

(*NagBalikbayan met ni Reny. Nakabitbit ti maletana, naka Aloha shirt, nakaanteohos. Kinellaat na ni Nanang ken Ikitna*).

Rosalia: Reny, Reny. Addan ti anakko. . . Ni Tatangmo, Anakko, saan a simmangpet?

Valda: (*Inara-arakupda ni Reny*).

Reny: Saan Nanang, antie, sika laengen kunana met ta isu kano pay a gastos, ta gastosenyonto kano laengen nga umay. (*Rimmuar ni Rosalia ta napanna inyalaan ti pagpalamiis ti anakna*).

Valda: (*Inasitganna*) Apay ni Tatangmo anakko? Nabayagen

a di nagsurat. Apalalo a pannakariribuk ni Inam. Pudno kadi ti agparparikna kaniak?

Reny: *(Nagtaliataliaw no awan met laeng ni Nanangna)*. Isu ngarud antie ta kayatkon nga umay ni Nanang. Pinilitkon a nagpirma ti petition ta siakon ti nakaammo ti amin. Ti met la maararamidna.

Valda: Ay! Dios a manangaasi isu pay la ti kunak! *(Agsangit koma ngem. . .)*

Rosalia: *(Sumrek)* Agpalammiiska anakko, nabannogka. *(Aprosanna ti pingping, abaga, takiag ti anakna)*.

Reny: *(Agkanna ti inana)* Nanang, umaykayon alaen. Makamaykayon idia y Hawaii. Dagitoy ti pappapelesyo. Saanen nga immay ni Tatang ta gastosenyo la kano nga umayen ti pagpletena. Ne, dagita dagiti sagutna kadakayo. *(Sobre ken sagsagut a nabungon)*.

Rosalia: *(Kurangna la ti agdung-aw ti ragsakna)* Dinengngeg ti Dios dagiti karkararagko.

Reny: Ket ni Virgie Nanang?

Rosalia: Adda idia y Barbarit, isun sa ket ti pangisuruanna itayen. Mangisursuron ni Virgie annakko. Nasingpet met daydiay nga ubing.

Reny: Immayak tapno agkasarkamin no ipalubosyo. Agku-yogkayto koman nga umay.

Rosalia: No isu ti kayatmo diak agkedked anakko. Bag man ta dika naallilaw iti sabali a babbai sadiay a kas kadagiti dadduma Anakko.

Reny: Adu a babbalasang sadiay Nanang ngem awan ti masarakak a kas ken Virginia. Maysa nga Ilokana ti kayatko ta napudno ti ayatna. Nagsubliak GAPU TA PATPATGEK ket saankonto a maisukat iti uray lima a Hawayana.

Rosalia: *(Inarakupna ti anakna)* Anakko *(Agsangit)* Saanak a napaay ti ar-araapaapko, nagbunga dagiti bannogko a nangipasagepsep ti nasayaat a kababalin kenka bayat ti pangdakkkelmo. Bendisionannakayo ti Dios kenni Virgie.

Reny: *(Nagmano ken Nanangna, kasta met iti ikitna)*. *(Mabalin nga ituloy pay ti sabali a parang ti panagsarak ken pagbanagan dagiti agayan-ayat ngem napaababa iai maipabuya daytoy gapu ta naibaet ti koronasion)*.

MAIKASIAM A PARANG

(Manglukat ti telon (Hawaii). Nakasublin ni Reny iti Hawaii). *(Iti uneg ti kuartoda)*
(Manglukat ti telon (Hawaii). Nakasubiin ni Reny iti Hawaii). *(Iti uneg ti kuartoda nga agama)*.

Reny: Tatang, sumangpetton da Nanang. Adtoy ti suratda. Enero 17, alas dies ti agsapa. Rumbeng koma met nga agtalnakayon. Kaasi met ni Nanang no ilayonyo dagiti aramidyo. Laklakayankayon. Laglagipenyo, patpatgenakayo ni Nanang. Agar-arubos ti luana idi ibagak ti napalaus nga iliwoy kenkuana. Natdan ni Tico idia y balay ket inkasarna ni Ciriaca, pati isu ur-urayenna ti karim kenkuana. Laklakayanka nga awanan rupa.

Nando: Saan a sika ti agsao kaniak ti kasta, lakayakon ammok ti araramidek.

Reny: Ammoyo ti ar-aramidenyo? No naigamerkayon iti bisio. Ammoyo aya a makatakunaynayyo dayta a babai iti agnanayon? No awanton ti kuartam paglikudannaka dayta.

Tapno ammoyo sinubre a dollar ti impasarabok ken Nanang. Awan man la a pulos ti naipaw-ityo. Imbagak laeng a naggapu kadakayo ayatko a maragsakan. Kasta met dagiti adu pay a sagsagut nga insangpetko. Impagarupna a pudno nga intedyo dagiti sagut a para kenkuana ket sipapati a patpatgenyo. Ania kayo aya a laklakayan. Pati ni Ikit Valda umay metten. Inasawa ti nagbalikbayan a taga Kahuku. Inkarim idi nga isapulam ti mangasawa. Dika pay sinuratan a pulos. Agmanugangkayo payen. Alaek metten ni Virginia. Kasta kayo kadi a masangpetanda? Nalipatanyon ti natak-neng a panagbiag, ket saan kayon aya a mabain a dakayo met laeng ti mangted ti saan a naurnos a panagbiag. Idi addakayo idia y Filipinas dakayo pay ti para lanang kadagiti aga-assawa a saan a naurnos. Ita ta lakaykayon dakay pay ti saanna nga ammo ti mangurnos ti nasayaat a pamilya gapu ti pannakasulisogyo?

Nando: *(Makapungtot. Dil-aganna ni Reny)*. Agsardengka, saan a dagita ti isasaom kaniak. Ammok ti ar-aramidek.

Reny: Pudno, Tatang, agmulagatka koma. Ania ti inkarim iti daydi Lelang? Kunam a saanmo a suruten ti tugot daydi Lelong idi a pumanawka idia Filipinas. Simmangpetka ditoy nakarkaroka pay. Saanmon a linaglagip ti rigat, rigat a namulagatam ken nakapatanurak.

Natay daydi Lelang a dika manla pinampanunot a napan kinita ti naudi nga aldawna. Naulpitka Tatang. Sika kano ti kanayon nga inaw-awaganna agingga ti maudi nga angesna.

Nando: (*Pimmidut ti pagarsangan ti sigarilyo*. Imbatona ken Reny a rimmuar a dagus).

Saan a sika ti mangisuro kaniak! (*Agpagnapagna, pasarayna timpagen ti musingna. Agsaw-sawing a kasla agmauyong. Nabayag a hasta ti kasasaadna idi pagam-ammuan. . .*)

Rosalia, Agbabawiak. Adu ti nagkurangak kenka (*agpagnapagna*). Pakawanendak (*makasangit*).

Nanang, Nanangko, pakawanennak! Addakan iti sabali a biag ngem ita man laeng Nanangko ti innak pannakarikna ti saem ti ipupusaymo. Agpayso tay kunada sa laeng marikna ti kinapateg tay maysa a tao no nalpasen a pumusay. Diak man la nagpapas Nanang a nagsubad kadagiti nabuslon nga ayatmo.

Pudno Nanang dagiti naudi a bilinmo kaniak nakap-sutak ti sulisog. **NANANGKO PAKAWANENNAK!** (*Agkanta*):

Nanang pakawanennak
Itan agbababawiak
Nanang naglabsingak kenka
Kadagiti bilbilinmo

Nanang agbabawiakon
Sumublika kaniak
Nanang sikat' ragsakko
A nangted biagko.

Sadinot' pakasapulak kenka
Nanang kailiwka
Agar-arubos dagitoy luluak
Kenka anulpitak

Nanang alaennak kadin
Sumurutakon kenka
Nanang sikat' aw-awagak
Sikat' taklin toy biag.

(MANGRIKEP TI TELON)

MAIKASANGAPULO A PARANG

(*Makita da dagiti kassangpet manipud Filipinas. Naka-bitbitda kadagiti bagda ket nakuentasanda iti sabsabong. Atatibayen ida dagiti parehada. Ni Renato kenni Virginia, Ni Lakay Sandy kibkibinennan ni Valda, kabayatan ti pannagnada. Adda met ni Karen nga apalalo ti is-isemna a kasla manglalais ket inmasideg kada Nando ket. . .*)

Nando: KAREN! (*nagdanag amangan no ania ti mapasamak ngem. . .*)

Karen: (*Inyawatna ti dakulapna ken Rosalia*) I am Karen, your hubby's birdilie. Nice meeting you.

Rosalie: Hello! (*Immisem sana tinaliaw ni Nando*).

Karen: I know she is here, so I have to leave for Wisconsin. My family needs me. Have a good time and babay—

Rosalie: Isu kadi Nando?

Nando: Rosalie, ammon kadi? Pakawanennak, Mapakawannak pay met laeng?

Rosalie: Ammok Nando ta imbaga ni Manang Valda kaniak ngem dika madanagan, mapakawanka GAPU TA PAT-PATGENKA.

Nando: Agyamanak, Rose! (*Ket inawidna ti asawana iti barukongna*). (*Matukar ti background ti "Now that we are all Together". Mangininut nga agrikep ti telon.*)

GIBUSNA

AGTANGKAYAGEN TI INIT

sinurat
ken
inwanwan
ni

Pacita Cabulera Saludes

Naipabuya iti Farrington High School
Auditorium
February 28, 1976

DAGITI TATTAONA

ERNESTO MARCO POLO—(balo Estong) — taga Ilokos
a nagpa-Hawaii
MELANIA — (balasang) — Kaayan-ayat ni Estong
TISIA — (baket a balasang) Kabsat ni Estong
BENILDA— (balasang) — Anak ni Estong
SARHENTO EDWIN — Kaayan-ayat ni Benilda
TICO — (baro) — Katalek dagiti Marcopolo
AMBOY ken ANCHIE (aggayyem) — Agnaedda iti Hawaii
CATHY — Waitress
BLANDINA — (Bandang) — Baket a balasang
BARTULO — Maysa a pensionado
HUES — Hues iti Hawaii
ROWENA — (ubing) — anak ni Melania

UMONA A PARANG

Maiyam-ammo dagiti tattao nga agakem. Kantaenda ti "RANIAG DIAY INIT". Kalpasanna aglukat ti akin-likud a telon. Makita ti napintas a balay iti bangir ti nalawa a katalalonan. Nalawlaw a masmasetas nga agsabsabong ket iti sabali a bangir ti katalalonan adda bassit a kalapaw (typical Filipino Hut). Iti ngatuen ti katalalonan nalawag a makita ti nakatangyagen nga init.

TICO Agsagsagad iti paraangan. Pasarayna tangaden ti init. Agtugaw. Pagpal-idna ti kallogongna. Tumakder ket agsagad manen. Parbangon pay itay rugyak ti agdalus. Adayon sapay nga agtapuak ti manok itay. (*Kodkodenna ti ulona*) Nailinongko payen dagiti nuang ta urayla nga agal-al-aldan. Apalalonto met ngamin a pudot. Agkirkiraos pay ti tiangkong. (*agtugaw, pagpaidna ti kallogongna*) Ania kadla ngamin aya tay sangabuyoboy a kape, ay! kinirog a bagas sa daytay impaigup ni Tisia kaniak itay. Papudotem ta rusokmo Tico ta dinakanto ket ulien ti lammiis, kinunana. Hay! ha ha ha (*agkatawa*) nakadongdongo dagiti balikasna. Kayatnak sa ket ni Tisia aya. . . bagay naanus. . . nadungngo, nakadongdongngo. Nakamulagatla ni Ulang Benilda no makitanak a di pay marippi ti pantalonko ti tibkerna no kakaisuna nga innak pasiaren ni. . . Ipapilit met ngamin ni Tisia. Ha! saan a bale no agduyos laket kaniak. Agimpaparangak lattan a kayatko. Baket met ketdin a ni Tisia ngem bay-amman (*timmakder*) no agpayso tay kanta a PARA AW-AWIR DIAY BAKBAKET PARA AN-ANAK DIAY UB-UBING. *Limmagto, tangadenna diay init*) Agtangkayagen ti init, diak pay nadalusan ti paraangan. Bilin ni Ulang adda kan sangailina. Dalusak pay ta balay. Hay naimbag pay idi dayta payla a kalapaw ti ayanmi. Uray diak agdaldalus. Isaplisaplikola ti bulong ti saba, gimmelis bassit, nalpasen, Awan pay ni Tisia idi. Ngem itan. . . awan pagsaysayaatan ti ipapan ni Among Estong diay Hawaii. Itan ta tabla, semento, lampaso, ag map. . . Diak pay ket maawatan ti sao ni Among Estong idi nagbakasion. Agmap-a map kunana tay ibabasana a lupot nga adda pakawanna sana idogsoldogsol iti semento, hus! (*Timmaliaw iti balay addan dagiti dua nga agsarsarita*) Santa Maria. . . abagatan ti Candon. Addan ti sangaili. Diak pay nakadalus. Talaga a naridam dayta a Nebi, Tinyente, ay Sarhenton sa. Ngem di la ammo a ti naridridam! Kitaekman! (*Pumanaw, ibaklayna ti sagad*) *Agsarsarita da Benilda ken Sarhento Edwin, addada iti tawan nga agtantanaw. Agpatukarda sada agsala. Iti mabaybayag bassit rumuar-*

da iti paraangan.

EDWIN: Ammom Nilda idi addaak idia Vietnam, kasla saankon a madanon dagitoy nga aldaw. Kunak idin a saanta nga agkita. Ngem inkarkaragko a makitak pay kuma ti kakaisuna a babai nga impatpategko iti daytoy a biag.

BENILDA: Asino daydiay? Maysa a Vietnamese?

EDWIN: Saan Nilda. Maysa a Filipina. Sika dayta. Adu a rigat ti sinagsagabak ngem kasla awan! aniaman dagidi.

Immanay a mangparparagsak kaniak ti lagipko kenka. Ti ladawam nga impabalonmo kaniak. *Lukatanna ti walletna*. Daytoy ladawam ti kasarsaratak no agmay-maysaak. Kasla isu ti kalasagko. Gapu ta uray iti kangitingitan ti rabii adda iti sibayko. Pampanunotek nga agbiagak gapu itoy a ladawan.

NILDA: Amangan no adu a ladawan ti adda dita. *Siripenna ti wallet*. *Saan met nga impagel ni Edwin*.

EDWIN: Maymaysa laeng. . . maikadua ni Nanangko.

NILDA: Dayta ket! Maymaysa kunam, dua met la gayam! Iti kinapudnoma Sarhento Edwin dua met laeng ti adda iti locketko. *Iggamanna ti locket ti kuentasna*. Ken maysa pay a ladawan ti awan ti ikutko ngem kanayon nga adda iti panunotko. Dina ngamin kayat ti mangted.

EDWIN: Adda kadi pay iladladawam malaksid kaniak?

NILDA: Dayta ti pudno my good Sargeant. Diak ngamin impagarup a sumublika pay kaniak. Kadagitoy a panawen narigat ti di agpangadua. Kas makitam intudona ti bagina, agtangkayagen ti init ti kinabalasangko, Narigaten no saakto la agdanag no aglignay ti init. Diakto pay ket kasla ken ikitko! Mandiak! Lumikod.

Maysaka a soldado. Adu ti pagduaduaak kenka. Umona: bilangenna ti ramayna. Iyad-adayo ni Apo Dios a matayka ti gubatan. Maikadua: Ammok aya no makakitaka ti sabali a babai kadagiti pappapanam ket malipattannak a kas ti gayyemko? Nangnamnama laengen, nagur-uray. Idi simmangpet adda metten inyawidna a Koreana. Hay! Aniat binanagna, Agmalmalen, agpatpatnag a nagsangsangit agingga ti nagsakit ken nagistayan natay. Inkarina la ngaruden a di manga-

asawa. Maikatlo a pagduaduaak kenka, pimmanawka awan pay suratmo. Uray la kuma no maysa. Ania pay a namnamaenka? *Nagwagteng a makasangit*. agkanta "PINANAWANNAK GAYAM".

EDWIN: Agkanta "SIKSIKA LAENG"

Nilda. . *Asitganna*. Awan na-aw-awatmo a suratko? Linawas a nagsursuratak kenka Nilda. *agliday ti rupana*. Tano ammom, nagbalinak a Mannurat gapu kenka Nilda!

Nilda no ammonla kuma,
A toy pusok kankanayon a sumsumga
Kadagiti binatang ti suratmo a makaliwiwa
Makaited liglignayko nga agmaymaysa.

Nilda, di mabilang dagiti sainnek
Nga agasut ti kaungan toy barukong
Ti iliw ken seggak a naglak-am ti rinibu a patay.

Nilda, ti kaadayok kenka ti nakasubokak
A diak mabalin ti agbiag no awanka, patiennak
Ngem itan ta napaneknekak nga awan ti pategko
Agpakadaakon ti agnanayon

Inagepna ti dakulap ni Nilda ket limmikuden.

NILDA: *Napamuttaleng*. *Sipsiputanna ti umad-adayo a sarhento punasenna dagiti suli ti matana*. Edwin! Edwin!
. . . . . *Makasangit*.

TICO: Seniorita, seniorita Nilda! *Nakatapaya ti bandehado nga ayan ti saramsam ken pagpalammiis*. *Agtaltalangkiaw no ayan dagiti painumenna*. Agpalammiiskayo! A. . . E. . . ee. . . ne awan metten ni Kapitan Tiniente. . . E a Sarento kunak kuma.

NILDA: *Agtugaw*, *agpannimid*. Nagawiden Tico.

TICO: Nilda .ay Seniorita. .inan-anonakayo? *Agsangsangitkayo!* Ibagam Seniorita ta kamatek. . . Aginduduklos.

NILDA: Saan Tico, awan aniamanna. Inapputnan ti rupana ket nagtarayen a simrek. *Nabati a nakamuttaleng ni Tico*. *Pagam-ammuan indissona ti bandehado ket isun*

*ti nangan. Dadakkel ti kagatna iti tinapay ket sime-
melmel idi rumuar ni Tisia.*

TISIA: Ay Tico, ania ti ar-aramidem? Kaskala nabisinin nga uken? Apay no mabisinka ditoy pay laguerta ti umaymo met panganan/Ne. .inruarmo pay dagiti napipintas a baso! Para sangailila dagita Tico!. .Oy!

TICO: Simemelmel pay laeng. Manang Tisia, . . .ay Tisia. . . bay-annak kad laeng nga agarapaap a kaslaak met maysa nga agar-arem a painumen ti balasang ti maysa a napintas a paginuman/ Kasla kuma ti napintas a balasang Tisia. Guyodenna nga agtugaw ni Tisia ket inyawatna ti maysa a baso. Agtossta Tisia a kasla rambakanta ti panaglantiip ti ayan-ayatta.

TISIA: Ha! . . .Panaglantiip? Aginninumta kunam laeng a . . .

TICO: Kasla la ngarud, ania ket ti kadanagmo a! Sa bagay. . . sa bagay. . .adda kuma ipudnok kenka Tisia ngem. . . agamakak laeng. Nagtarayen a simrek a sangkatugotna ti bandehado. Nabati ni Tisia a masmasdaaw.

TISIA: Tapayaenna ti barukongna, agisem-isem. Ania ngata ti ipudno ni Tico? Hay! Adda maipalagip kaniak. . . No ayat ti ipudnona, awan dakesna. Ehem. . .nagaget . . .naanus. . .nataer met. Karuprupa daydi dios ti aluadna. Diak la napadasan ti panagipategna ta maysa a nagulib *agliday ti rupana. Agkanta. "ANIAN A NAG-GULIB"*

AGRIKEP TI TELON. . .

MAIKADUA A PARANG

Iti uneg ti balay

NILDA: Tico, dalusamman toy sapatos ko. Kuyogennakto-
man a mapan maki-birthday diay balay ti gayyemko
no rabii.

TICO: Wen Seniorita. . .rabii? Awan aya ni Sarhento a kadu-
am? Amangan no kaguranak. Makabilnak ne.

NILDA: Saanak a makikuyog ti maysa a Sarhento Tico. .

basta soldado Tico saanmon a dakamaten. Wen? Maka-
pungtot. Dayta ibagak ti tungpalem.

TICO: We-wen Seniorita. . .sino ti kaduata?

NILDA: Dagiti gayyemko, ngem masapul nga addaka.

TICO: Sika ti matungpal Seniorita. *Limmikuden ni NILDA
ket idi agmaymaysan ni Tico.* No kumuyogak ken
Seniorita Nilda, pasala dayta. Ne. .aniantola ti arami-
dekon. . .di pay ket nakababainen no mapanakla nga
agbotbotbot ti tugawen. Masapul a . .ano siak ti mango-
yog ken Seniorita. . .ay Nilda kunak lattan, masapul
a nga i-first peaceko. 'Nia ketdin! Masapul ngarud nga
agpraktisak ta kababain. Agpatukar ti chacha sa agsala.
Ay Apo nalaingak man met! itulyna latta ti agsala a
maymaysa, idi. . .sumungad ni Tisia ket nasangpetanna
nga agsalsala.

TISIA: Hay Tico aya ania ti ar-aramidem? Agmauyongkansan?

TICO: *Nakigtot. Nagsardeng nga agsala.* Agsalsalaak ngarud.
Agpraktisak ti sala ta. .ta. .ta. .ta

TISIA: Ania dayta Tico?

TICO: *Aganges-anges.* Ta adda kuma ipudnok kenka. . .
Agpunaspunas a rumuar.

TISIA: Ania aya ngata ti ipudnona kaniak. No ayat. . .
saanakon nga agmadimadi, baketakon. . .diak ket itulo-
yen ti agragsak? Ubing pay met la bassit ti langak.
Mabalin met ti agpaubing. Diak ket putotan ti buokko.
Ag-bangsak met ipatumbana ti buokna iti musingna.
Saak agmini. Ingatona ti gayadan ti pandilingna. Ag-
lipstickak met, agkoloreteak. Maibagayakon a ken

TICO: Manang Tisia. . .Tisia! *nagapput pay* Ania ngata aya
ti napintas nga arwatek a mapan iti pasala? Sika man
ti agpili!

TISIA: Ania aya a pasala Tico? Ket tay kua. . .daydi. . .
daydi kolor duyaw. Wenno daydi pinadaitko a badom.
Dimo aya magustuan? Maibagay unay kenka Tico.
Tumataerka pay. Bay-am ta plansaekto pati pantalonmo.

TICO: Agyamanak Tisia, dungdungguennak gayam unay.
Ngem adda kuma ipudnok kenka. . .no dika agunget.

TISIA: Ania dayta? immisem ket iyasidegna pay ti lapayag-
na.

TICO: Agungetkantopay. aginlilikud.
TISIA: Ania ti pagungetak. No sika laketdi awan ti ungetunget.
TICO: *Limmikud ket ilemlemmengna ti allekna.* Mayat ti baket! *indayamudomna.*
TISIA: Ania ti ipudnom Tico? Saanak met ket nga agunget! *inasitganna pay.*
TICO: Agpayso! Irugikon? Kas pannakaina ni Nilda, ipakadak metla kuma kenka ti panagiruarko kenkuana.
TISIA: Panagiruuar? Pangipanam? Agpungtot.
TICO: Makitam no dika agpungtot! Panangkuyog kunak kuma Tisia ta kiniddawna a mapankano man maki-Birthday iti gayyemna.
TISIA: Ha! *agpungtot.* . .ania la ti serbikon? Saan a mabalin a maysa a kas kenka ti kumoyog kenkuanna. Phue. . . mangibabain! Adda met Sarhento, adda pay tay agararem kenkuana nga inhinyero. Sika pay! Dika la agbain! *Kumusilap ken imbannikesna pay.*
TICO: Makakatkatkatawaen a kasla mangrurud. Ania ti dakesna no siak? Nataerak met Manang Tisia. Gapu ta nanomuak nga agserserbi kadakayo?
Ngem makita laeng a! Kumoyogka ketdi a no kayatmo ta duata. Basta awan ti KJ!
TISIA: Basta kumuyogak, siak ti rumbeng a mangaywan ken Nilda. Nagwagteng a simrek.
TICO: Piman ni Manang Tisia. Baak. .Balo kunak kuma. baak.
NILDA: Mang Tico, nalaingka man met nga agkanta ken agsala pay gayam. agtuktukarkansa itay?
TICO: Wen a Nilda ta kayatko a siakto ti umona a mangisala kenka inton rabii. Dinak aya kayat? Wenno adda mangi-first pis. .kenka.
NILDA: Apay a saan. Diay umon-una a ti mangi first piece kaniak.
TICO: Siakto ngaruden!
NILDA: Ay nagridamka laket a mangkortisian Mang Tico? Adayo pay ti tukar. Uray ta sika metla ti kaduak.
TICO: Agyamanak Nilda. Ammom agunget ni Tisia. Aniaak kano aya a mangkuyog kenka! Maysaak la ngamin a

pa. . . .kadakayo. Adda kano met Tiniente, Inhinyero ken. . . .Siak ngaminen. Nababa unay Seniorita. *Nagin-sesenmaay.*
NILDA: Bay-am ni Ikit Tico, kasdiayna daydiay. Ammom la ngaruden a kasta ti nabaketan a balasang. Uray ket no inhinyero wenno tinyente no. .no. Puso ken rikna ti agpili Tico saan a saad ken kinabaknang. Uray no dakes a ruot no isu ti mairusok.
TICO: Ania ti kunam Nilda? *inasitganna.* Nilda ulitemman! ay-ayatennak kadi Nilda a. .a
NILDA: *kasla saanna a nangngeg ti sao ni Tico.* Daydiay a Sarhento Edwin, salawasaw. Kasla pudno no agsasao. Kaanoman diakto agayat ti soldado. Ay-ayatenka kunana, nagsursuratak kunana, suitik, manangallilaw!
TICO: SENIORITA! *Nagikkis, nagintatalimudaw.* .
NILDA: Mang Tico! Mang Tico! Apay? *Nagtaray a napan nangala ti danum. Binatakna. Diniram-osanna ti nalamiis a danum. pinainumna* Mang Tico, apay apay? Ania ti napasamakmo?
TICO: *Nangin-uungar.* Seniorita adda nakasair kaniak, nasaem. . .Mabutengak. .kayatko nga ipudno kenka idi ngem mabutengak!
NILDA: Tico ania dayta? Agam-amangawkansa? Dika agbuteng.
TICO: Dinak kagura seniorita?
NILDA: Nilda kunam laengen, kagura ni Tatangko dayta a balikas. Dina kano kayat ti natangig a babai. Uray agserserbika kadakami, imbilangka met a kabsat, Awan ti kabsatko.
TICO: Agyamanak Nilda. *Iniggamanna ti ima ni Nilda.* Ammoyo, ammoyo. . .siak ti akimbasol ti basolna --basolko. *Agkidem.* .
NILDA: *MADANAGAN ta ipagarupna a saan nga ammo ni Tico ti saw-saw-enna. Inasitganna, Pinagsanggirna ti ulona iti barukongna.* Mang Tico! Tico, ania ti saw-saw-em a basolmo. Sino ti nakabasolam?
TICO: *Agmulagat.* Sika Nilda. Basolko ti panangguram kenni Sarhento Edwin ta, ta, diak inted kenka dagiti nagsangsangpet a sursuratna. Pakawanennak Seniorita

Nilda. Patpatgenka ngamin ket diko kayat nga agtung-palka iti maysa a soldado. *Pinetpetanna ti natrut ti imana.*

NILDA: Dayta la gayam Mang Tico. Agpadpadata ti pangeddeng. Idi pay damona ti agpakada, naikeddengkon a lipatek. No siak ti agayat, daytay nadungngo, nagaget, manangilala, ta dayta ti bilin ni Tatangko idiaiy Hawaii ta alennak kano sadiay. Daytay manangaasi kaniak ken saannak a panpanawan. Daytay kano nagaget laeng ti bumaknang ken agbalin a naragsak idiaiy Hawaii.

TICO: No kasta ay-ayatennak Nilda. No siak ti ayatem saankanto a pulos panawan. *Dina nagawidan a di inden-net dagiti ima ni Nilda kadagiti bibigna.*

TISIA: *Sumrek. Nakitana ti kinasingedda. Nagikkis ti pungtotna.* Ania ti ar-aramidenyo? Sika Nilda inka idiaiy kuartom ta agsaritata. *Ihtudona iti kuarto,* Sika Tico, saankan nga agpakita ditoy. Pumanawka. . . Pumanawka! . . .

Nagrikep ti telon.

MAIKATLO A PARANG

Aglukat ti telon. Makita a tumugaw a tumakder ni Tisia. Agpungpungtot. Agsangsangit, pasarayna ikubbo a punasan ti luana iti gayadan ti paldana. Tumakderto manen nga agwagteng sana itupak ti bagina iti tugaw sa agtapaya. Tumakderto manen.

TISIA: Anian a biag. Ha! . . . baketakon, lumnek pay ti agsumbangir a pingpingkon. Mangur-urat pay dagiti inakon. Pakakitaan ti kaadun ti naruros a panawen ti biagko. Ania ngatan, kastoyak lattan?

Agmauyong ti riknak. Agayat! . . . kasano nga agayatak. Ub-ubing met ngamin ngem siak. Iti dakes. Ni Nilda. . . Ay makapatayak laket ti tao. *inridisna, inyikkisna. Isu met a lumabas ni Bandang. (Blandina)*

BLANDINA: Tisia, ania ti ar-aramidem? Ania? Asino dayta patayem? Asino aya ti kapungpungtotmo? No ungetkala

nga unget, ad-adda pay a nalakaka a bumaket.

TISIA: Ay e. . . ee *nabainan* dagitoy man sal-at a piek ta kinaraykayda ti mulak. . . pis-itek pay ida!

BLANDINA: Dayta laeng. Maysa manen a gerger ti mungingmo. No dayta ti problemam. . . piek laeng. Bay-am dita.

TISIA: Ngem nasakit ngarud ti nakemko. Maperperdi laeng dagiti nagbambanogak. Ay! *asitganna ni Bandang.* Pangpangatuenna a kitaen manipud dapan aginnga iti tuktuk. Nagpintaska itan Bandang! Ania ti naknakanmon? Papanam aya? Naka-dress-to-kill ka? Ita man pay? Papanam nga agpayso?

BLANDINA: Ammom Tisia, awan pay gayam damagmo aya! Parabur ti langit sika. Naaprobaran ti aplikasyonko a mapan bumisita idiaiy Hawaii. Bisita laeng gayyem. Agsублиak to met la ti di unay mabayag.

Kasta pay a tainnak pay sakaen dagitay pinadaitko a bestidak ta agluasakon no Martes. Umaynakto met palubosan a . . .

TISIA: Wen. Ket naggasatkan aya. *Magnan ni Bandang. Kinamakam ni Tisia.* Adda man bilinko. Ibagamto man ken Adingko nga Isting no makitkitamto ta mangipaw-itto man ti kuarta ta adda pagpaaladko ken. . . ken. *inarasaasanna.* Iyam-ammonak to man met kadagiti masarsarakam idiaiy.

BLANDINA: Bareng kuna a no makasarakak ti dua ta itedkonto kenka diay maysa. *Nagkatawada, nakahand-bag, nakahigh-heel.*

TISIA: *Sinipsiputanna ti gayyemna nga umad-adayo.* Nagpintas metten ti padak a baak. Uray siak met ngata no agbestidaak ken ag high-heelak. *Padasenna ti agtil-aytil-ay a magna sana met ikinnikinni nga iling-iling-i.* Bay-amman ta agsuratak ken KUPID ta paipenpalak man met ti Hawayano. Napintasak pay-met laeng a! Agsalaaktopay ti Hula. *Pimmuros ti maysa a sabong sana insab-it ti ngato ti lapayagna.* Kastoy dagiti ladawan nga ipaw-paw-it ni Isting. *Ket padasenna met ti agkinnikinni a kasla sumala ti Hula.*

AGRIKEP TI TELON

MAIKAPAT A PARANG

Agsarsarita da Amboy ken Anchie iti maysa a kalsada iti Honolulu.

AMBOY: Ania't maturongmo pare?

ANCHIE: Agsapsapulak ti pagtrabahuak pare. Nalay-off 'ak pay la itay napan a bulan. Awan pay pag good timen!

AMBOY: Ammok ti papanam inka agaplikar idia y Mililani St. Idia y! *Intudona ti adayo*. Mayat idia y siguradok a kayatdaka. Makasapulda ti dianitor ken para innaw. Diay la kayatmo. Napintas pay ti para innaw kadagiti pinggan kada kaldero ta no adda subra, isam-olmo lattan. Dika mabisinan. Ken adda pay kaduam, ania ti naganna itayen. Borsian sattay! Borcita kunam magustuannaka. Burcita, deborsuada, delikada, estriktada, konsentidora kasla agruprupa a bruha, Kasla nuang ti bagina. ngem pari no maadalmo ti sisirukanna, itedna amin a kelkellebanna.

ANCHIE: Nagsayaaten pari. Kuyogennakman a. Diaksa ammo idia y. Napankan aya?

AMBOY: Wen a Pari! Iso ngarud nga ammok. Ngem naumaakon kenkuana. . . Makasuya. . . bagimon. Nagpart timeak la idia y.

ANCHIE: Ania ti kunak ngarud no agaplikarak. Sino ti kasaritak.

AMBOY: Diay Boss a! Umona a damagenda ti naganmo sa ti nasionalitim. Ti ibagam, Spanish, Chinese, Japanese, Filipino. No Filipino kunam kagura ni konsentidora Burcita. Uray ta kaska metla mistiso nga agpayso. Nabayagen daydiay a kosinera ket believe unay ti Boss. Isu ti patpatienna. No saan no kunana, saan nga awaten ti Boss.

ANCHIE: No mariknam nga agpungtot, agkantakan! Spaniol ti magusgustuanna a kanta. No saan kanta ti Japon. Mangpraktiska laengen tapno maipaneknekmo nga adda

daram kadagitoy a saan laeng a Filipino. Kagurgurana unay ti Filipino.

ANCHIE: Agpraktisak ngarud. Adda met ket sumagmama- no nga ammok. Filipino pay laeng ti kalaingan a tumulad Pare, saan a kas kadagiti sabsabali. Apalalo a rigatda a mangbalikas ti sao. No datayo nga Ilokano alistotayo. Isuronak man a. Tay kanta ti Japon. *Agkanta ni Amboy. Sumorot met ni Anchie.*

O doro asahino hi kari o abite
Mageyono baseyo wareraga kaina
Radio wa sakebo Ichi ni san

Kauro kuro chu chita masoyo funde
Haneyo wa idare yo wa reraga suasi
Radio wa sakebu ichi ni san.

ANCHIE: Mayat pare, alistola dayta. *padasenna*. Adda met ammok nga Spanish. Kankantaek diay Filipinas idi no addaak iti ponsionan. Denggem.

Adios marikita Linda
Yame voy porke tuya no mokero
Komo yote kero ati
apaman a malpas

AMBOY: Viva, Banzai, Mabuhay, agbiag ni Anchie. *Pinik-pikna ti abaga ti gayyemna. Magnada kuman idi lumabas ni Estong manipud pagtrabahuanna. Nakabit bit ti pagbalunan.*

Hey, pari! Dumagaska pay ta agsasaritayao!

ESTONG: Maminsanton pare ta adda pay papanak a part timeko.

AMBOY: Part time a part time, umaykaketdi. . . have a good time sometimes. . . not tarabaho tarabaho all the time. Come, lets go Holo holo. *Inawidnan ti abaga ni Estong tapno sumurot.* Ibatim daytan pari ta dumagastay biit dita. Dika mabisin aya?

ESTONG: Saan pari, popular daytoy a pagbalonan ditoy Hawaii. No nakabitbitka iti kastoy dimola kuna no agabaykayo ti nakaigpil ti portpolio iti banko no muallem ti Viernes. Daily companionko daytoy pari! Kasla masuron.

AMBOY: *Nakaigpil ti portpolio.* Diak agpasagid pari, ti kunam rinibo met a ti launen toy repolyok no kallep-pas ti koleksion. Ay wen malagipko tinapikna ti abaga ni Estong. Kitaem a ta nayonanta ta insurancemo. Iyad-adayo ni Apo Dios ta mapukolanka. Wenno ania dita ti mapasamakmo. Masapul ti salknib pari. Apag-isunto no kua. . .

ESTONG: Bay-am pay dayta pari, awagankanto laeng. Kastan ket maladawen. *Magnan ni Estong a mapan ti pag-trabahuanna ngem ingawid ni Amboy.*

AMBOY: Intay pay dita ta bareng makakitaka ti pakaling-lingayam. *Inguyodda ni Estong ket nagbaetandan ken Anchie tapno pilltenda a sumrek iti restaurant. Iti iseserrekda nasabatda ti maysa a waitress nga apalalo ti pardasna ket nadungparna ni Estong nga agmalmalanga iti uneg. Naibelleng ti linaon ti bandehado.*

CATHY: Hey Mister! Get out my way! See what happened? *Imbannikesnapay.*

ESTONG: I am sorry but . . .we are coming for dinner.

CATHY: No sense to say sorry when the damage is done . . .dumb. . .dumb! Flip! . . .*nagwagteng ken limmabbi pay.*

AMBOY: *Idi nakatugawdan iti panganan.* Naunget daydiay pari a . . .ngem nia' ti kunam. Sirpatemman ketdi ta idateta.

ANCHIE: Dayta a tignayna a ket dikay madaeran!

AMBOY: Kumitmita ditoy pare ne, napudot ti ulona kenka.

ESTONG: Panangipagarupko bachelortay saket amin a.

AMBOY: Wen pari, agsapsapulak agingga ita ngem diak mairusuk ti mangala ti life partnerko ditoy. Salawasawda! Daytoy a kinalokok, idiborsiodak pay a dagus. Sayangla ti pagbudaan.

ANCHIE: Adda met nasirpatko ngem nadlawko a ti la kuartak ti ayatenna. No awan ti kuartan dipay maidaten.

ESTONG: No ania ti kunam a ket agkayongtan! Adda ka-taebmo a kabsatko idia'y Filipinas. Ka Pen Palmon a! Kayatmo a kitaen! Napintas met ket pari! *Iruarna ti ladawanna iti petakana.* Bagayna kenka. Tulongan-kanto kadi ti pagplettem ta aggidan tanton no mapanak met kumasar.

AMBOY: Mabalinsa ketdi nga agpayso. Napanta no Disiembre. Suratak sa ngaruden.

Aggiinumda idi sumungad ni Cathy.

CATHY: Hey Guys! Anything for you? *Kinautna ti lapis ken papel a pagilistaanna ti orders iti bolsana. Inunana ni Estong. Umis-isem nga immasideg. Idi naalanan dagiti kayatda a kanen. Nagsubli iti ayan ni Estong ket inyawatna ti imana.*

I am Cathy. . .how about you?

THE THREE GUYS: I am Estong, am Anchie, am Amboy. . .

CATHY: *Dinublana dagiti naganda.* You Otong, Anchong, Baboy. . .

AMBOY: Oh no! You better Americanize our names, Estie, Anchie, and Ambie *intudona ti bagina.* Not baboy you! Baboy is pig.

CATHY: Baboy you Amboy, Sorry ha! ngem. . .sinangona ni Estong. Kayatka kasarita ti Bossko. . .come. . .

Timmakder ni Estong ket situtulok a simmurot, maddandanagan. Sipsiputan met dagiti dua.

MANAGER: You apologize what you have done to him. Intudona ni Cathy. You no good waitress. You shout customers. I kick yo off. *(kasla agpakpakaasi ti ikikita ni Cathy.)*

ESTONG: That's all right. . .I can pay the damage. . .do keep her. How much! *kinautna ti petakana ket nangiruar iti kuarta.*

CATHY: *Immaklili pay ken Estie gapu iti ragsakna.* Thank you so much Estie. inlailona pay. Bambang I no mo job. Salamat Estong. . .

Rumuaren dagiti agkakadua iti restaurant ket natda nga agpaypayapay ni Cathy, sa met laeng simrek.

MAIKALIMA A PARANG

Agbaybaybay a magmagna da Cathy ken Blandina Agpaspasiarda iti maysa a park nga asideg ti igid ti baybay.

BLANDINA: You know Cathy, I have only a month more to stay in Hawaii. Di la mabalin a tulongannak no kasano a makapagnaedak ditoy ti napapaut bassit. Napintas ti Hawaii. No mabalin kayatkon ti agnaed ditoy ti agnana-yon.

CATHY: Wait turuanmo ako ng Ilokano parang we have a good deal. Dayta laeng a problemam, it is easy. The problem is solved. I will talk to my friends and they will help you.

BLANDINA: How! How! Kasano? *tinenggelna pay ti abaga ni Cathy.*

CATHY: I know of three guys. Ammok nga aghunhunting-da uray ania ditan kayatmo? Basta maibatika. Wen kunamon?

BLANDINA: Oh no! Kitaenta met laeng a! Kababain gayyem. Nataknengta nga Ilokana. Nalalaing laengen ta agawidak ngem ti laket addan a pakaisagsagmakak. Ania pay ket ti kunadan idia'y Filipinas.

CATHY: Ania ngamin ti pagrukudam ti maysa a lalaki a kayatmo? Ngem uray no adu ti ibagam ammokkon a dimo masarakan ditoy. No pudno a maysaka nga Ilokana kantaemman daytay kanta nga Ilokana ta sursuruek met.

Kantaen ni Blandy ti ILOKANA sumursurot met ni Cathy.

ILOKANA a nadayag

Sabongka man a napusaksak

Liwliwanakat' marigrigat

Liwliwanaka met aya daytoy biag

Sabongkaman nga ap-apalan

Kapatadam a babbalasang

Dayawmo ti kapatgan

Gupit a di matulawan

CHO:

O Ilokana a napintas
Taengda singpet ken emma
Talugading adda kenka
Amin a puso agrukbabda

Pintasno ti raemenda
Singpetmot' daydayawenda
Ilokana patiennak
Bagnoska a nabatad.

Agisiim met dagiti tallo a babbaro nga agpalpallailang met iti park, sagsagawisiwenda ti kankantaenda

AMBOY: Asino dagita? nakipagkanta

ANCHIE: Ammom dayta a kanta? Ammok sa met a. Prak-praktisek idi a pagtapatko ti ar-armek idia'y Filipinas. *Agiinnarasaasda*

CATHY: *Tumalangkiaw a mangdengngég no ayan dagiti tumultulad kadakuada. Idi nakitana dagiti aglemlem-meng. . .*

Ha! there you are! *sipatenna ti musingna a kasla agpanunot.* I remember you. You are Esti. . .you the one. Long time no see *nagtarayen a kimpet ti takiag ni Estong.* Blandy! Blandy! He the one I told you. He save me you know. He is Batotoy and Anchong. . .intudona dagiti dua.

Hey Guys! just on time. Iyam-ammok kadakayo ni Blandina, I mean Blandy. Maysa a bisita manipud Filipinas, ngem kayatna kanon ti agbati ditoy Hawaii no adda mangibati *inapputna pay ti ngiwatna.*

AMBOY: Ay ket siakon a ta nabayagakon nga agsapsapul. inyangawna Kayatko metten ti adda kaarruba ti ulona. Dinak aya kayat?

BLANDY: *He-Hee-hek-hehe kasla mabain, ilemmengna ti isemna. Immabayen ni Amboy kenni Blandy ket kim-mayakay metten da Cathy ken Esti.*

CATHY: What a pleasant evening, You know Estie, I no longer work in that restaurant.

ESTONG: Di la mabalin ti tunggal makisarsarita kenka no

madanon ti panaginana? Ammom Cathy, nalidayak no madanon ti rabii a panagmaymaysak. Awan manla ti liwliwak ti kalpasan ti agmalem a panagtrabaho. . trabaho, mangan, maturog .ket diak pay met maimas ti mangan ken maturog no pampanunotek ti kinamaymaysak.

CATHY: Awan kadi ti asawayo wenno kaayanayatyo?

ESTONG: Natayen ti asawak. Adda kaayan-ayatko diay Filipinas a pinanawak. Inkarik a subliekto, ngem nakaut-utoy. . .

CATHY: You mean to say you double crosser. . .Agkanta

No ayat ti iparpariknam
Manong Estong baybay-am man pay
Toy pusok ket nalitnaw
Maymaysa awanan tulaw

No ta ayat nga ibagbagam
Bay-annak nga agwayaway
Subliam daydiay nobiam
Tapno ragsak di matellay

Lalaki:

Pabus-oyannak ala
Kakaasi toy pusok a gumawgawawa
Ita ayatmo a makapnek

Sika biagko ti makaited
Talna toy biay awanan talged
Ayatko akлонem ala
Tapno agpapasak ita sadia

Ay wen, ay wen biag
No ayat ti agsabat
Awan, awan makaartap
Aglapapunosan a ragsak.

ESTONG: Agtang kayagen ti Init Cathy, ipalnaadna ti kina-
bara ti ayatko. . .ayat a nabayagen a tinagtagibik

nanipud nagdungparta iti restoran. *nagkatawada*
CATHY: Talaga a dumadaniwka Estie. Uray natangken
palukngem ken uray ngata nalukngeng mabalinmo a
patangkenen ken. . .*italiataliawna* toy pusok nakatang-
tangtangken, not even a golden hammer could break
it. . .But Estie. . .you are so magnetic. . .your voice. . .
your smiles, Oh! You are loving I guess, (*in a romantic
voice, close to him*)

ESTONG: More than that Cathy. . .have you been in love?

CATHY: O yes. . .yes. . .why not, but not as deep as the love
I kept for you *inapputna pay ti ngiwatna*

ESTONG: Cathy. . . you mean to say you like me? *iniggaman-
na ti agsumbangir nga abagana. pinerrengna. napaut.*

CATHY: I think so, it seems. . .but I am not sure (*in walinna
dagiti ima ni Estong iti abagana*) I know I am only safe
to say sure when you will bring me home.

ESTONG: Is that the only way you think to be safe? Well,
you can come home with me tonight.

CATHY: Ha! ha. . .ha. . .ha *mangrugin nga agkatawa, napigsa,
napaut, katawa a manglais. (change her mode) maka-
unget a rupa. Imbannikesna nga intudo ni Estong, sa
ti bagina.*

Tapno ammom, siak ni Catrina Cabrera, Cambodia Y
Cabronel. Kas met kenka agsimsimut ti asin ken bug-
guong. Napeklan nga Ilokana, saan a basta basta, Adu
pay a saritaan Estong sakbay a mayawidnak. Agpar-
parangak laeng a lokal gapu ta uy-uyawenda ti kina
Ilokanak kadagiti mastrekak a trabaho. Ngem kaa-
noman diakto mabain a maawagan iti Saluyot
ken baguooong. Iti kasta, agpadpadata ti panagraman ket
rebbengna a data ti agkaduyog. (*nagtaliataliaw sa kim-
pet iti taktag ni Estong. piritenna pay dagiti imingna*)
Ilokana ngem Hawayana itan Estong. *naglaillo*
Agkantada LETS GO TO THE MOON. immasidgeda
kada Blandy ken Ambie nga adda met nga agtutugaw
iti bangir a parte ti entablado.

ESTONG: Ania ti napagtulaganyo, ayos na ba?

AMBOY: No way to be sure pare, dina kan kayat ti barbas-
ko. *Nagkakatawada.*

ESTONG: Kitaenyo a no mabalinen? *inawidna ni Amboy iti sabali a bangir ti entablado. Saan a napigsa ti panagsaritada tapno saan a mangngeg dagiti dua a babbal.*

AMBOY: Ammom pari ipakpakaasina a tulongak kano tapno maibati kano laeng ditoy Hawaii. Awan met ammok a remedio no di ti panangikasarko, ngem nagtulaganmi a no madanon ti panawen agdeborsiokami ta tay nobiak ngarud. .Ur-urayennak. Ni Blandy baket metten. . dipay aya met hemm. .Isonto kano ti agbayad ti deborsio, ken bay-amon a pare ta pasaray ket adda pagdedkitaran ti para sigarilio no makatrabaho. Dinak laket pudpudnuen nga igalot!

ESTONG: Sangapulo ket lima ti mabilang no umay a bulan maideporten no awan makaigawid. Ania ngarud awagan tay laengen a ti Hues tapno awan ti makadkadlaw.

AMBOY: Dimo ipadpadamag wen. Diak pay ket maperdin lakay! Diak makaaremen a! (*aglukat ti akinlikud a telon agparang ni Apo Hues a nakatugaw iti sango ti lamisaanna, sumrekda.*)

HUES: Ania ti mabalinko nga itulong kadakayo?

ESTONG: Kastoy Apo Hues. Kayat dagiti dua ti agkasar. Tay naulimek laeng a panagkasar. Sika ti makaammon. Dakami metten a ti saksi (*inawidna ni Cathy.*)

CATHY: Ken Apo Hues isublatnakamto met a kalpasanna ta isuda met ti sumublat a Witnessmi! *Ginuyod ni Estie ket impakurosna ti tammudona iti bibigna tupno agulimek.*

ESTONG: Saan pay nga ita . Itinto met sabali nga aldaw! *inyarasaasna.*

CATHY: *Nagwagteng a nakamisuot.* Kaano pay?

HUES: *kasarena ida Blandina, ay-ayatem met la ni Ambrocio Pacoycoy?*

BLANDINA: Wen Apo!

HUES: Sika Ambrocio, ay-ayatem met la ni Blandina?

AMBOY: Kasla kasta Apo, Pangkonkonak laeng Apo Hues. *Immasideg ni Cathy ket kineddelna ti bukotna.*

HUES: *Inulitna. . . Ambrocio Pacoycoy ay-ayatem met la ni Blandina?*

AMBOY: Agar-arup Apo. . .bassit laeng. Ay adu kunak kuma.

HUES: *Pnagpirmana ida kalpasan it pammagbagana Nalpasen ti kasar. . .Agkam ti asawam.*

AMBOY: Agibarbasakto pay Apo Hues.

BLANDINA: Wen Apo. Pirdien ta nakersang a barbasna ti pingpingko. (*innalan ni Blandy ti papel, linukotnan sada rimmuar.*) Finally, I will stay in Hawaii forever.

AMBOY: Ngem tandaanam ti tulagta. Ken. . .ken *tinaliawna ni Estong*

CATHY: Ita Estie, kaano met ti kasarta Honey?

ESTONG: Not now Honey, agawidak pay idiyay Filipinas ta innak kitaen ti kakaisuna nga anakko ken kabsatko. Ta no maalak idan satanto agkasar. Naragragsaktanto pay Cathy.

CATHY: Ti anakmo, ti kabsatmo wenno ti kaayan-ayatmo? Saankalaketa palubosan o saanta nga agkasar nga umona. Makpayen no ikasarmo ti nobiamon sadiay, kasanoakon? ay saan saan a mabalin Esti! (*makasangit.*)

ESTONG: Dika madanagan Cathy. Nabayagen a di nagsurat kaniak. Agsubliakto kenka. (*Pikpikenna ti abagana.*)

NAGBALIKBAYAN NI ESTONG

MAIKANEM A PARANG

(*Iti Filipinas*)

Addan ni Estong iti Filipinas ket paspasiarena dagiti pagsanik: aanda.

ESTONG: Nagpintasen dagiti katalalanan, nalangtoda, mabang-aranak manen a manglab-ab ti sadiwa nga angin manipud katalalanan. Nabayagla daydi ipapanawkon. Dakkelen dayta a pinuon ti sra. Agbungbungan!

TICO: Wen Among naramananmi payen kenni Nilda ti bungana!

ESTONG: Manong kunam laengen Tico, awan among among idiyay Hawaii.

TICO: Manong, a Tatan sa laengen ta kasla isu ti maiyata-day!

ESTONG: TATA! Lakayak unayen aya ti panagkitam Tico?

TICO: Saan Manong-ay tata ngem-ngem *pasaray lumikud a tumaliaw*. Ngem. ngem. ngem. adda kuma ipudnok kenka Among!

ESTONG: Ania ti saw-saw-em? Lawlawagem? Apay met a kastakan? Apay met a kasta ti panagsarsaritamong? Saanka met a sigud a kasta ket. Ti pannakaammok kenka, nagaget, nadayaw, natarus ti panagsarsaritana. Apay itan a kasla manernerbioska? Ania aya ti kabainmo? Ibilangka a kabsatko, nagtalekak kenka ammom dayta.

TICO: Ibilangka nga anak kunam kunam kunam man laengen Among nasaysayaat ta. .ta. .ta. .taata kua. . .

ESTONG: Ta aniaman daytan a ta ta ta. .Apay masakitaka? *riknaenna*.

TICO: Saan Among, ay manong, ay tata kunak laengen ta ammoyo e-kua-e e e e *nag-aksion, pinagabayna ti tammodona, sana itudo ti bagina sa iti balay*.

ESTONG: Dika maawatan Tico? Ania aya ti mapaspasamakmo? Manang Tisia! (*Nagpukkaw*)

TICO: Saan Manong, siakon ti mangilawlawag. .ta-ta-ta-ta ti kayatko a saw-en Tata ti kayatko nga awag kenka ta ay-ayatennak ni Nilda, ket pakawanennak. *gaw-atenna ti ima ni Estong*.

ESTONG: Timmangad a kasla dina pasien ti nangnegna. Ania? Dakayo kenni Nilda ket?

TICO: Intarusnan ti nagparintumeng iti sanguanan ni Estong ket inagekannan ti ig-iggamanna pay laeng nga imana.

TISIA: *agdardaras a rimmuar* Ania Estong, inawagannak? Ania ti ar-aramiden dayta a barrairong? Sairo! Suitik! mangliliput? *Insagsagna ti lupot nga ig-iggamanna iti bukot ti Tico a nakaparintumeng*.

ESTONG: Manang Tisia, diak maawatan ti mapaspasamak. Agtalnakayo! Agtugawkayo. Lawlawagenyo ti agsarita.

TISIA: Daytoy a tao a pagtaltalkam, saan a nasayaat. Sairo iti daytoy a balay.

TICO: Agsasao pay laeng ni Tisia, Agsao met ni Tico. Dimo pasien Among, Manong, natakeng ti panggepko.

ESTONG: BUENO! Agsinnublatkayo nga agsarita. Tico umonaka, *intudona*.

TICO: (*Tumakder koma*) Among ay Manong, Tata laengen ti awagko. Ay-ayatennak ni Nilda!

TISIA: No binallaibom!

ESTONG: Agtalnaka Manang Tisia. Ituloymo Tico.

TICO: Among ay-ayatennak unay ni Nilda ket kastaak met. Napudnokami nga agpadpada, ket no ipalubosmo dakamin ti. . . No maikariak. *nagdumog*.

ESTONG: *Nagpanunot, naklaat* Awan ti pagdaksanna Tico, bagay lalaki a kas kenka ti kayatko a makagasat ni Benilda. Rantak nga alaen idiaiy Hawaii. Ket ngarud no kasta dakayon a dua ti alaek idiaiy Hawaii tapno agtiti-pontayon.

TISIA: (*Nakapungtot*) KET umannugotkan a dagus? Dimo la ammo Estong kabsatko no kasano a wagas ti pinang-sulsulbogna ken Benilda. Gapu ta ammona nga allem idiaiy Hawaii. Ayat na met la nga ag-paHawaii. Kinusitna tapno ayatenna laeng.

ESTONG: Agtalnakan Manang. No ania pay ti napasamak, bay-amon. Ti kinapudno ti sanguentayo. Ayabam ni Benilda ta isu ti agpalwag. Benilda Come. Palawagem ti pudno.

BENILDA: Apay Tatang?

ESTONG: Daddy kunam ta kasta ti awag idiaiy Hawaii. Iruammon.

TISIA: Agdadi-dadikayo. Apay Abogadokayo wenna maestrokayo? Babaknang laeng ti agdadidadi dito. Oy! Estong laglagipem marigrigattayo!

ESTONG: Kasta ti awag idiaiy Hawaii Manang! Pobre man wenna baknang. Adda adalna ken awan! Benilda agsaka. Ay-ayatem ni Tico?

BENILDA: (*Nakadumog*) Patpatgek Tatang. Nadongngo unay kaniak.

ESTONG: Ay-ayatem? Nalawag. Areglado, ania ngarud no kasta! Dagiti agpipinnateg ti agbiag a naragsak. Ket ita agsaganakayo. Kayatko nga idiaiy daga ti Paraiso ti tubuan ken pagsantakan dayta a panagpinnateg. Sika Manang no umannugotka nasayaat. Insangpetanka ti ragsak no awatem. Sika ti mabati ditoy agsipud ta ditoy ti rumbeng a pangpalangtuam ti kimriiten nga ayatmo.

Adda agtugtog ti ridaw. AY MANONG BART dumanonka! Sumrek ni Hawayano Bartulo. I introduce to you my daughter Benilda, My son-in-law to be Rustico and my sista. . .She da one I told you. My sista Tisia!

Isu ni Manong Bart. Pensionado. Kayatnan ti agnaed ditoy Filipinas iti agnanayon.

BARTULO: Hi! Tesie how are you? You are still young and beautiful. You have a beautiful place eh!

TISIA: *Inawatna ti nakatangaya nga ima ni Bart. Nagapput a kasla mabain (Minority way) Immisem laeng ngem dina ammo ti isungbatna.*

BART: Nagaget ti mangay-aywan iti daytoy a disso. Napintas dagiti sabsabong *pimmuros ti maysa ket*. No ipalubosmo Tisie nga ikapetko daytoy a sabong iti buokmo a kas maysa a napintas a Hawayana.

Agdaniw ni Bart. Daniw ni ayat. . .kalpasanna.
Napintas dagiti masmasetasmo Tisie!

TISIA: Nasayaatda met bassit Manong. Isu ti tartarabahuk iti inaldaw.

BART: Dila mabalin a siak ti agbalin a katulongam a mangpapapintas ken mangparparangpaya kadagiti amin nga intukitmo? Nagagetak met ket, ken nadongngoak. Agsapsapulak ti katakunaynayko a mangpalabasbang ken mangpaubing ti kimmudiseren ngem narugso pay laeng nga ayatko. Nagsaritaanmi ken Estong a siak kano ti napilina a pangitalkan kenka. Madika kadi? Am-ammona ti kababalinko. Nasingpetak.

TISIA: Ania intulagnak ni Estong? *inapputna ti rupana sa simrek.*

INTERMISSION

Aglukat ti telon makita ni Tisia.

Nagpapintas. Agsasao a maymaysa. (monologue)

TISIA: Diosko, ania daytoy! Kasla umub-ubing ti riknak! Diak maawatan ti bagik. Tapayaenna ti barukongna Bart, Bartulo! Ay-ayatennak kadi a pudno: Agpayso kadi a dinak panawan? Ngem no panawannak ania pay ti ragsakko. No alaenen ni Estong ni impatpategko a

Nilda, pinadpadakkelko. Imbilangko a nagtaud kaniak nanipud pay pinnusay ti inana.

Nilda, Nilda Anakko! Kadagiti imak ti nakabuklan ti kinataom *agsangit* ngem. . .ngem. . .awan ti bain a Tico agpuntut inagawnaka iti arpadko. Buisit a Tico! Buisit! . . .*makasangit* Agkanta. . .Naliday

Maituredyo kadi a panawandak nga agmaymaysa! *agsainnek*

BART: *Itay pay nga agsisiim. Immasideg.* Tis Tesie! Saanka a panawan. Adtoy dagiti takiagko a masindadaan a mangsaranay ti panangmaymaysam.

TISIA: *Nakigtot.* Dinarasna a pinunasan dagiti matana. Ha! Bartulo! Bart, maysaka met. . .Ania ti sisiimem? Nangngemmo kadi dagiti binalbalikasko? Padapadakay amin a mangliliput!

BART: Maasianak kenka Tis. . .Wen nangngegko amin a binalbalikamo. Dika pabasulen. Pudno a masapulmo ti liwliwa. Addaak met! Dinak kadi kayat a mangsandi kadagiti mapukawmo? Napudnoak met ket Tisia. . . Tisia. . .asitganna Agkulkulibagdong toy pusok a makipagrikna kenka. Iti kasasaadmo. . .ad-adda a masapulnak. iggamanna ti agsumbangir nga abagana.
"AY-AYATENKA Tis".

TISA: *Pinerrengna ni Bart. Kasla mabain.* Agpayso kadi Bart? O Bart, Bart! *nagsainnek iti abagana. Napaut.*

BART: "AGTANGKAYAGEN TI INIT TESSIE", Adu pay dagiti mabalinta a sanguen. Rumbeng nga agrambak-tayo. Tulongaka a mangisagana ti naimas a pagsasanguan. Pangrambak ti despidida da Kayong ken dagiti annakta. . .Kunakon a! Ken. Tesie kinautna ti bulsana Adtoy ti isagutko kenka. Rineppet a dollar. Lamsamko dayta ti panagbambannogko kadagiti kaunasan idiaiy Hawaii iti adu a tawen. Adu pay ti urnongko isagsaganak nga isagutko ti agbalin a reyna daytoy Pusok. Adunto pay ti pasangpetenta a binulan. Oh Tesie! Uray mapantan agbaniaga idiaiy bulan!

Masmasdaawan ni Tisia, *kasla maragsakan, awatenna a saan ti malukot a dollar.* Dina ammo ti *aramidenna ken saw-enna.*

Mangrikep ti Telon

MAIKAPITO A PARANG

Iti balay da Melania:

Agsarsarita da Estong ken Melania a kaduada ti ubing.

Ruwena saksaklutun ni Melania.

ESTONG: Kasla pimmintaska Mely. . . *Aprosanna ti abaga ni Mely.*

MELANIA: Pudno kadi? . . . *Agtugawka Estong. Kaano ti sangpetmo? Dika manla insursurat nga umayka.*

ESTONG: Kayatko a kellaatenka Mel. Kayatko a maamuan dagiti agparparikna kanaik. Apay a saanka a nagsursurat?

MELANIA: *Nagdumog sana kinita ti ubing a kibkibinenna. Bagkatenna ti ubing sana iyasideg kenni Estong.*

Estong, isu ti gapuna. Isu ti bunga ti panaglablabesta iti panagbakasionmo. Malagipmo, Estong? *agalailc* Dagiti ragsakta iti apagdarikmat. Ti panagpakadam nagbalin a tuokko. Dagidi a darikmat ti kararagsakan ti biagko ngem isu met laeng ti magbalin a manto a nanga-bungot kaniak kadagiti adu nga aldaw agpapan ita. Saanak a rimrimuar iti bainko ket nagbalin a diak masursurotan dagiti aramidko. Kayatko idin ti matay. Ngem gapu ken Ruwena masapul nga agbiagak. Isu laeng ti natda a liwliwak. Ti ammok pati sikan ket linipatanak. (*Makasangit ket namrayanna nga inagkan ti ubing.*)

ESTONG: *Sinublatna nga inubba ti ubing.* Ruwena! *matmatanna* Nagpintaskan Ruwena, Pudno kadi Mely? Kasla diak mamati. Apay a dimo insurat kaniak?

MELANIA: No awan met ngamin ti suratmon Estong. Impagarupkon a nalipatanak ket insukatnakon ti Hawaiianna. Awan ti rabii a diak agsasainnek ket inakokon ti kinadaksanggasatko. Maragsakanak ta sinubliannak pay met laeng. Dakami ken Ruwena.

ESTONG: Patakderenna ti ubing Dakkelen a! Napintaska anakko *ubbaenna, ililina* Mano ti tawennan?

MELANIA: Year and a half, ay duanan? January ay February ti birthdaynansa idin. . .

ESTONG: *Nagpanunot.* Year and a half! Uray two years justo kadi dagiti ibagbagam? 1973 daydi panagsublik! Lawlawagem Mely! Matmatanna manen ti ubing. Tallo a tawenen nanipud naudi a panagsublik. Al-allilawennak Melania. Saan, saan, Kaanoman dinakto ma-allilaw. Pudno dagiti nagparparkina kaniak ken impadpadamagda. Pudno gayam. *Agsaw-saw-ing* Panawankan Melania. .

MELANIA: Estong! Estong! Estong. . . *denggennak!agsainnek*

Mangrikep ti telon

Gapu ti sakit ti nakem ni Estong saannan a kayat ti agbaybayagpay iti lugarda. Nagsublin iti Hawaii a kaduana da Benilda ken Tico.

Naigiddan ti kasarda Bart kenni Tisia lti despidida da Estong. Isudan ti nabati iti Filipinas nga agnaed iti balay a pinatakder ni Estong. Nanangdandan kadagiti babaonen tapno isuda ti mangtaming kadagiti trabaho a napanawan ni Tico.

MAUDI A PARANG

Idi nakasangladen da Estong iti Hawaii. Nakaukkorda ti Lei ken nakabitbitda kadagiti kargada.

CATHY: *agtartaray a sumabat.* Estie kunak no dikan agsubli! *inakilianianna ti takiagna.*

ESTONG: Apay ketdin a saan? Kastaak nga agkari. Diak kayat ti agul-ulbod.

CATHY: Kunak no ingawidnakan tay nobiam idia y Filipinas.

ESTONG: Saan Cathy saantan a pagsaritaan dayta. Sanguenttan ti nasakbayan ket lipatentan ti napalabas. Isu ni Benilda ti kakaisuna nga anakko.

CATHY: Nilda! *inagkanna* Anakko sapay ta naragsakkayo iti dennami. Siak ti Nanangmo. *Taliawenna ni Estong.*

ESTONG: Ket daytoy met ni Rustico ti kasimpungalan ni Nilda.

CATHY: Sapay annakko ta naragsakkyo ditoy.

ESTONG: tumangad "AGTANGKAYAGEN TI INIT"
Mapantayon. Sanguentayon ti baro a panagbiag. Benilda, Rustico, kayatko a ditoy daga ti Aloha "Land of Paradise" a kunada ti pangbangonantayo ti naranraniag a masakbayan.

Nagkikibinda nga uppat a mangtangtangad ti init ket mapan tumipon amin a magaken. Kantaenda ti

"DARANG DIAY INIT TI AGSAPA".

Darang diay Init iti agsapa
No agwaras ti sinamarna
No agkasaor iti daya
Adu a pusot' abukayenna

Addatayon iti Hawaii
Adda amin a linglingay
Agragsak tayo, aggagetayo
Tapno intay rumang-ay.

THE END

GUMIL-HAWAII DRAMA 1977

"Dua Nga Arapaap"
(Sinurat ni Leo Blanco)

PAKASARITAAN ti dua a parsua nga addaan iti nagduma nga arapaap. BARRIO SAN PEDRO ti lugar a pakabuklan ti pakasaritaan; maysa a barrio iti igid ti baybay ti maysa nga ili iti Kailukoan .

Dagiti Tattaona:

MANUEL

Maysa a nakurapay a baro, nasaririt, nagaget, mapagwadan nga agtutubo.

TATA AMBO ken NANA TALIA

Dagiti nagannak ken ni Manuel

ELENA

Maysa a napintas a balasang iti San Pedro. Kaadalan ni Manuel

RICARDO

Maysa a sangaili iti San Pedro.

DON MANOLO ken DONYA ESPERANZA

Nabaknang nga agassawa iti San Pedro.

JIMMY

Anak dagiti Don ken Donya.

BERONG ken BERANG

Dagiti babaonen da Don Manolo.

PABLO, PONSO, ken PACIO

Dagiti babbaro ti San Pedro.

MANANG FELY

Manarawidwid iti maysa a tianggi iti San Pedro.

ESTUDIANTE A LALAKI ken ESTUDIANTE A BABAI

Dagiti sulisog.

MILAGROS

Ti sorpresa

PAKAUNA (Narration):

Inkam iparang kadakayo ti pakasaritaan ti dua a parsua, dua a puso, nga addaan iti nagduma nga arapaap, dua nga agtutubo a nagdalan iti dua a maris ti biag ket nagbalin dagitoy a pagwadan ken pagtuladan dagiti amin a babbaro. Mangted ti napintas nga adal kadagiti naruyay a babbalasang.

Daytoy ti barrio San Pedro. (Aglukat ti telon, agin-inut nga aglawag ti entablado ket makita ti maysa a buya iti igid ti baybay, lumlumnek ti init, sumagmamano a kalapaw, bilbilog ken ik-iket.) Ditoy ti pakabuklan ti pakasaritaantayo. Maysa a nakurapay a barrio iti igid ti baybay, ket kas maiparangrang, panagkalap ti ad-adda a pagsapulan dagiti tattao. Kadagiti parbangon nga apagsipasip, wenno kadagiti sardam a nasipnget, adda dagiti lallakay, babbaket, babbaro, babbalasang ken ub-ubbing nga agguay-guyod iti daklis wenno ngaramngam. Dagiti natured a lallaki kas da la ipuspusta ti biagda iti ipapanda panagsilaw, panagsigay, wenno panagkitang idiay di maripar a taaw. Dagiti agtutubo, pasarayda met mapan agtabukol, agpained, agtawag, wenno agwisawis. Naruyay met dagiti sangsangaili nangruna dagiti babbaro ken babbalasang nga umay laeng agpallailang ken mangsaksi iti nangayed, nakaskasdaaw nga itatabon ti bimmalitok nga init iti mangliwengliweng a taaw. Kadagitoy a kanito, kadagiti agindeg ditoy, naruyay dagiti nalangto a parpamata, nasam-it a dardarepdep, nalayog nga ar-araapaap ti matubay, agbukar wenno marsaak. (Agin-inut nga agsipnget ti entablado ket agrikep ti telon) Nupay kasta, naragsak dagiti tattao ditoy. Kasla saanda a marikna dagiti adu a tuok ken rigat iti panagbiag. Kasla saanda a marikna ti pait ti kinadaksanggasat ta ngamin naiyanakda a kas kadagiti dalluyon a dinto pulos agsardeng a gumaw-gawawa iti uray kaano man.

Rugyantayo man ngarud ti pakasaritaan, (Aglukat ti telon.) iti maysa a sardam, kas gagangay, makita dagiti babbaro nga aguummong iti sango ti tianggi ni Manang Fely. Agkakantada, agraragsakda. . . .

UMUNA A PARANG

(Napigsa ti kakatawa dagiti babbaro iti sango ti tianggi ni Manang Fely.)

PABLO: Manang Fely ikkannakami man iti maysa a botelya ta adda pangpaayos iti karabukob.

MANANG FELY: Sino ti agbayad Pablo?

PABLO: Ilistayo pay la ni Pacio, Manang, ta napipia kenkuana ta awan pay la ti nobyana nga ibuyana iti sine.

PACIO: Loko' toyen, kabaybayadko la di utangko itay lawasna, siak manen?

PONSO: Wen kunam kad' ketdi metten Pacio.

PACIO: Ket sika koma metten a Ponso.

PONSO: Saannak a pautangan ni Manang Fely ta narigatak nga agbayad, 'nia ket ni daytoyen. Dinak pay la ammo aya? Tay nobiak dita ballasiw, tay nobyak dita laud, tay. . . .

PACIO: Ania ti bibiangko kadagita nobyam? Tarantadoka! Nobiak kunamon dika pay naigaman diay imana!

PABLO: Ala isardengyo daytan, ne daytoyen ti bendita.

PACIO: Sika met Pablo, nalaingka nga uminom ngem dika met mangregreg uray sentimo.

PABLO: Uray man ket nalaingak met nga agkanta no maka-inomak.

MANANG FELY: Ala agkantakayo man ngarud.

(Agkanta dagiti tallo.)

“Taga San Pedro kami
Tatta a napobre,
Kalap pagsapulanmi

Ta isu't kabaelanmi,
Dikay kad laisen
Lupotmi abel laeng
Ta isu ti rumbeng
Bagaymi ken takneng.

Takiagmi't napigsa,
Ling-etmi't agarubosda
Pudot, lam-ek ken tudo
Dikam la iginggina.
Uray kasano a rigat
Ti biagmi a mangalap,
Adtoy kam'to latta
Naragsak a sangapada.

(Sumbrek ni Berang)

No inkam agwayat
Idiay baybay no nalinak
Aglalo no adda
Ni BERANG a ragragsak,

BERANG: Tse!!!
No adda maalami
Ipanmin idiay ili
Agbilinkam'to metten
Dinardaraan pulotanmi".

BERANG: Manang Fely gumatangak man iti suka.

MANANG FELY: Wen Berang.

PABLO: O Berang my dir! Kaanonto pay ti panangyetnagmo ita nasam-it a wen-mo kaniak?

BERANG: Hoy, Pablo a kasla agruprupa a birruruko, talaga nga awan sa ti babainmo, ha? Ditoy pay tianggi ni Manang Fely ti pangyebkasam ita binarrairong nga ayatmo?

PABLO: Ket no dinak met ngamin paulien idiay pimmalasyo a balay ta emperadora a senyoram!

PONSO: Ow, bay-anyo man dagita ayat-ayat. Paayusam man ketdi Berang tapno nasamsam-it pay ta bozesmo.

(Ikkanna iti basi ni Berang)

(itumba ni Berang ti basi)

PABLO: Ay ta sarangusongka met gayam Berang! No data ti agkagasad, datan ti No. 1 a suki ni Manang Fely.

MANANG FELY: Ha! Dakayo? Serraak laengen ti tersinak!

(Agkakatawada amin)

(Agsisinnublat nga agkanta da Berang ken dagiti tallo iti maminlima a daras)

(Agrikep ti telon)

MAIKADUA A PARANG

(Iti balay da Donya Esperanza)

DONYA ESPERANZA: (Agpupungtot, pagna a pagna) Salbag daytoy a Berang! Itay pay la a binaonko a mapan gumatang iti suka, makatawenna ketdin! Berong! BERONGGGG!!!

(Sumbrek ni Berong a matartaranta)

BERONG: Yes sir! Ay Senyora Donya Esperanza! We-wen Senyora, ania dayta Senyora?

DONYA ESPERANZA: Inka man sapulen ni Berang, Inbaonko la a gumatang iti suka, makatawenna ketdin!

BERONG: Wen Senyora. Mapanakon, agtartarayak Senyora. (Tumaray ngem agsubli met laeng) Uray adayo-ak pay laeng, pukkawakon ni Berang, Senyora.

DONYA ESPERANZA: Puwess!!! Tumayabkann!!!

(Tumaray manen ni Berong ngem agsubli met laeng)

BERONG: Ay, ekskiosmi Senyora, nalipatak tay tabungawko. (Mapanna alaen ti kallugong sa tumaray a mapan iti mikropono idinto a nakabannikes ni Donya Esperanza) Kapitan Berong---Hyyyaaa...!!!(tumaray a pumanaw)

(Sumbrek ni Don Manolo a nakaiggem iti surat)

DON MANOLO: Este. . ., Esperanza. Sumangpet gayam diay anakmo idiay Manila inton umay a lawas. Umayna kano palabsen ti Fiesta ditoy San Pedro.

DONYA ESPERANZA: Ah, kasta kadi? Agsaganaka ngarud ta agpadayatayo ta inbitarek dagitay gagayyemtayo a katukadtayo iti gimong idiay San Carlos.

DON MANOLO: Esperanza? Ania manen a minamaag ti panpanunotem? Kalkalpas la ti padayatayo itay lawasna, padaya manen ti tantanawtawem!

DONYA ESPERANZA: Ta apay? Minamaag kadi ti isasangpet ta maymaysa nga anakmo kalpasan ti dua a tawen a kaawanna ita dennam? Hoy, Manolo, mailiwak unay iti anakko ket rumbeng a naragsak ti isasangpetna!

DON MANOLO: Husss! Sika ti makaaammo Esperanza. (pumanaw)

(Sumbrek da Berong ken Berang)

DONYA ESPERANZA: Aha, Senyorita Beniranda!!! Sadinno a paraiso itan ti nakaisagudan dagita taraddek a sakam??

BERANG: A-e-e, kua ngamin Senyora. A-awan ti ilako ni Manang Fely a suka, naibus, Senyora, isu nga napanak pay laeng idiay ballasiw.

DONYA ESPERANZA: Berong, agpayso kadi ti salsalawasawen daytoy a bruha?

BERONG: Yes sir! Ay, wen kunak koma Senyora. Wen, kano, isu ti kunana Senyora.

DONYA ESPERANZA: Hmmm, ala bueno. Agdaluskayo a naimbag ditoy balay ta sumangpet ni Senyoritoyo inton umay a lawas.

BERONG ken BERANG: Areglado Senyora!
(Pumanaw ni Donya Esperanza ket agdalusdalus dagiti dua)

BERONG: Ammom Berang, todasmo koman no saan a siak.
(Kalbitenna ni Berang)

BERANG: Hoy, dinak man sagidsagiden sika Kang Berong.

BERONG: Sika ketdi met, Bernie, kakaasi-ak la a mangsalsalbar kenka ken ni Olang Senyora ngem dika met laengen mangrikna. Awanen ti masarakam a kas kaniak, oy!

BERANG: Kang Berong, no kas kenka laeng ti mangidataton iti panagayatna kaniak, agbakbaketak laengen ditoy kamisolak. Ha, tapno ammom di pay naiyanak ti nataraki a lalaki a pangyetnagak iti nasam-it a "wen".

(Agrikep ti Telon)

MAIKATLO A PARANG

(Iti maysa nga aldaw, makita dagiti babbaro iti sango ti tianggi ni Manang Fely. Ni Pacio agik-iket, ni Pablo agbasbasa iti Bannawag, ni Ponso aggitgitara.)

PABLO: (Tumakder ket umasideg ken ni Manang Fely)
Nagrigat ket ti kastoyen Manang Fely, abus ta awan pay isukmonen, awan pay makalapan dita baybay.

MANANG FELY: Pudno dayta kunam Pablo, ammom no apay?

PABLO: Apay ngata Manang Fely?

PONSO: Maagka a talaga Pablo. Ibagam man ti pudno, Manang Fely.

MANANG FELY: Kayatko a sawen Pablo, awan ti lames ditoy sang-at. Awan ti makalapan kunam ket dika pay timmapog.

(Agkatawa iti napigsa da Pacio ken Ponso)

PABLO: Huh, isu ngarud a diak tumapogen ta ammok nga awan ti maala.

PACIO: Ania apay propetaka aya?

(Sumbrek ni Manuel a nakabaklay iti gaud ken tabukol, ken nakabitbit iti nadawis a sidsida.)

PABLO: Ne, ni Manuel! O adu gayam ti natabukolam, Manuel. Nagasat kan sa a talaga.

MANUEL: A, saan a kinagasat Mang Pablo. Kinaridam, kunam. No agridamka nga agkalap, ikkannaka ni Apo Dios.

PONSO: Makitam dayta Pablo! Dayta tay kunkuna daydi lelongko—"uray maymaysa ti ubing no mangalding, uray no adu no mangaso" a kas ken ni Pablo, a diosmio, malasmo!

PACIO: Pudno dayta kunam Manuel, isu nga iyab-abotko daytoy tabukolko para iti panagtalog ti bagsang.

MANANG FELY: Gatangek man dayta dakkel a talakitok, Manuel?

MANUEL: Ay dispensarem Manang Fely. Diak nga ilako daytoy ta isu ti paborito tay...ammoyo metten a

PABLO, PACIO ken PONSO: Ahemmm!!!

MANUEL: Ngem tapno dika kunkuna Manang Fely, itedko laengen kenka dagitoy dua a balla. Naimas ti dalemna dagitoy Manang Fely. (iyawatna ti sida)

MANANG FELY: Agyamanak Manuel. (awatenna ti sida)

PABLO: Kayatmo a sawen Manuel, iregalom ken ni Elena dayta dakkel a talakitok?

PONSO: Ket ania ti dakesna dayta? Baro ni Manuel, balasang ni Elena, 'nia ket ni daytoyen.

MANUEL: A, e, (kudkudenna ti ulona) ne, mapanak pay ta dinto ket malaes dagitoy sida.

PABLO: Agurayka Manuel. Apay ti kunak ket kasla nakapuykan sa a tumarektek. Ania ti kunam ta mapantayo haranaen ni Elena ita a rabii?

MANUEL: Kababain met dadakayo Mang Pablo.

PONSO: Wen nga agpayso Manuel. No dagita a banbanag, saan a paatiw dagitoy gagayyemmo a tres musketeros.

PACIO: ooooww, tres musketeros kano. Tres bartekeros, kunam!

MANANG FELY: Oy saanyo nga ipadpada ni Manuel kadagita bagbagiyo. Maysa a natakneng a baro ni Manuel.

PABLO: Manang Fely, pudno man met daytoy sarsaritaek a. Saannak met a nakainom ta dinak met pautangan, saan kadi Pacio?

PACIO: Wen met ngamin Manang Fely. Ita laeng a nagsao iti pudno ni Mang Pablo.

PABLO: Si! Makitam? (Agsenyas ken agpusipos sa agsari-madeng a kasla agpanunot) Ha, ania ta kunam, Pacio? Kayatmo a sawen panay amin a salawasaw ti sarsaritaek? Hoy, lokoka. . . (Agkinnamatda ken ni Pacio. Agkakatawa met da Ponso, Manuel ken Manang Fely. Agsubli da Pablo ken Pacio.)

PONSO: O, ania ti kunam Manuel, mapantayo tapatan ni Elena?

MANUEL: Ala man ngarud. Ngem lalaingenyo a.

PABLO: Ay dika dumanag Manuel. Uray no Ruben Tagalog dita agsangokami.

PACIO: O, ket ania koma ti maaramid no agsangokayo laeng.

PABLO: Agtalnaka man Pacio. (Layatanna)

MANUEL: Mapanak ngaruden Mang Pablo ket ne, agdigosak pay. (Magnan a pumanaw)

PABLO: Manuel, (igawidna) eh, ammom metten a ket agsagirad ti bokadora no awan ti paayosana.

MANUEL: Ay wen gayam, Manang Fely mangtedka man iti maysa a botelya ta basi ta itedkonto no agsubliak ta bayadna ta ne awan tay petakak.

MANANG FELY: Wen Manuel, dika pakadanagan dayta.

MANUEL: Agtuloyak ngaruden ket kitaenkayto ditoy Mang Pablo. (pumanaw)

PABLO, PONSO ken PACIO: Okey, Manuel. Tenkyu a!

PABLO: O makitayo, di adda tilmonenyo ita?

PONSO: Dayta laeng ti pagbilibak kenka Pablo. Ammom latta ti manglanlana.

PACIO: Ket ag-ensayotay' ngaruden a. (Agkantada a tallo iti maminsan)

(Agrikep ti telon)

MAIKAPAT A PARANG

(Rabii. Iti paraangan ti balay da Elena, makita dagiti babbaro nga agtaptapat. Agkantada iti maminlima a daras. Kalpasanna magangtan ti silaw iti batog ti tawa ket tuman-aw ni Elena.)

MANUEL: Naimbag a rabiim Elena.

ELENA. Ay dakayo gayam Manuel, Manong Pablo, umulikayo.

(BABBARO): Salamat Elena.

(Agin-inut nga agsipngget ti entablado)

MAIKALIMA A PARANG

(Iti uneg ti balay da Elena)

ELENA: Agtugawkayo Manong Ponso, Manong Pablo, Manuel. Ay Manong Pacio despensarem laengen ta kurang pay la ti mueblesmi ta di pay simmangpet tay order ni Tatang.

PACIO: Dika maringgoran kaniak Elena.

ELENA: Eh, ita man pay Manong Pablo a nakalagipkayo?

PABLO: Saan a siak ti pagsaludsodam Ading Elena ta ninsa Manuel ti adda gagarana.

MANUEL: (Kudkodenna ti ulona) A, eh, makaharharana kano ngamin da Manong Pablo ket inawisdak met.

PONSO: (Kidagenna ni Manuel) Ket no addan sa itedmo ken Ading Elena a kunam itay?

MANUEL: O, ay wen gayam Elena, adda met gasatko itay a apan nagsarwag itay idiy sabangan ket daytoy met ti para kenka. (Iyawatna ti nabalkot)

ELENA: (Awatenna) Naku, mano ngay ita ti pagbayad kon?

MANUEL: Saanko a pabayadan dayta Elena.

PONSO: Regalo kunam kadin.

ELENA: Dios ti agngina Manuel. O aguraykayo ta mangalaak iti pagpalammiis. (tumakder)

PONSO: Ow saanen Elena ta saankami met a pudoten. Kinapudnona ket malammin kam pay ketdi.

ELENA: Ket agaramidak ngarud a iti kape.

PABLO: Saanka a maringgoran kadakami Ading Elena ta umulog-kaminto met laengen ita ken maysa pay. . . .

PACIO: Ken maysa pay, sabali ti kape ni Mang Pablo, Elena.

ELENA: Ay dispensarenyo Mang Pablo ta (agkatawa) kinirog a bagas laeng ti kapemi.

MANUEL: Kasta met ti kapek Elena.

PONSO: Ala, umulogkami pay ngarud Elena ket ibatimi kenka ni Manuel. Sika laengen ti makaammo kenkuanan. (pumanaw da Pablo, Ponso ken Pacio.)

(Agturay ti ulimek kadagiti dua. Kabayatanna, mangneg ti nalailo a musika. Perrengen ni Manuel ni Elena ket agbaw-ing ti naud-udi. Ni Elena ti mangburak iti ulimek.)

ELENA: Nalaingka gayam a kumanta Manuel.

MANUEL: Saan met Elena. Dagidiay kakaduak ti nalaing. Ay wen gayam apay awan ni Tata Simon?

ELENA: No ni Tatang ti kunam, kasla maysa a baro nani-pud pay idi natay daydi Nanang. Saanen nga agtalna ditoy balay.

MANUEL: Bay-am iatta Elena, kastan sa ti agsubli a baro. Ngem madanaganak kenka Elena, aglalo no kastoy nga agmaymaysaka iti rabii. Apay a dinak pay la ngamin sungbatan?

ELENA: A, e, ladingitek Manuel, ngem saan pay a nagbal-baliw ti panggeddengko. (tumakder) Nangato dagiti arapaapko ket namnamaek a mapaayak laeng no sika ti ayatek.

MANUEL: (Tumakder ket atibayenna ni Elena) Aramidek amin a kabaalak, Elena, tapno matungpal dagita arapaapmo. Ikarik dayta kenka agsipud ta ti ragsakmo, ragsakko metten.

ELENA: Ulitek nga ibaga kenka Manuel. Saan a sinsinan dagiti arapaapko, ket tapno maammuam, saan a taga San Pedro ti lalaki a makaited iti ragsakko.

MANUEL: (Adaywanna ni Elena. Agpusipos tapno sangguenna ni Elena a nakatallikud.) Elena. . . , (agsarimadeng) pudno a marigrigatkami a babbaro ditoy San Pedro. Ngem addaankami met iti dayaw ken kinatak-neng. Addaankami iti kinaragsak iti tunggal kanito ti biagmi. Addaankami iti ayat a dinto pulos mamalbaliw. Maysaak a baro ditoy San Pedro. Pudno a nanumo unay ti panagbiagko. Ngem kas kenka Elena, addanak met iti arapaap. Saanko nga inpatas dagitoy nga arapaap kadagiti nangato a bituen ta amangan no diakto ida magaw-at. Saanko met a damilien ti kastilyo a darat, agsipud ta iti maysa laeng a dupag ti nadawel a dalluyon dagus to a marsaak. Ngem tubayek daytoy nga arapaap babaen kadagiti adu a rigat nga innak laklak-amen iti agdama. Tunggal ling-et nga agayus manipud kadagiti takiagko agbalindanto a kas nasam-it nga ubbog a mangsibog iti innak itukit nga arapaap. Wen, pudno nga agduma ti maris dagiti arapaapta, Elena. Agyamanak iti nasapa a panangipamatmatmo dayta a kinapudno. Ket sapay koma ta saankanto a mapaay.

ELENA: (Sanguenna ni Manuel. Umisem a kasla manglais ket iti nadagsen a timek. . .) Kasla mangsidsidir dagiti balikasmo Manuel. No maysa man a karit dagita a panagsaritam, kayatko nga ipaneknek kenka a saanak a maysa a nalupoy a babai a kas iti panagkitam.

MANUEL: Maragsakanak ta naawatam ti kayatko a sawen. Manipud ita a kanito ibilangtan a daytoyen ti nagsa-

palan dagiti dalanta. Agpakadaakon ket naimbag a rabiim, Elena. (pumanaw)

ELENA: (Tumallikud, agpagnapagna, agbannikes) Huh..! Ipagarupmon sa a mapagtinnagnak dagita nasam-it a panagbalbalikasmu. Nagbiddutka Manuel. Kadagitoy a tiempo, saanen a ti ayat ti napateg no di ket pirak! Ania ti maganabko iti anak ti maysa a mamirmiraut a mangngalap? Amangan ta matayak pay ketdi iti bisin! (Agpasikig a kasla agsarming) Hmmm, (Agbannikes sana ipababa dagiti imana a kas na la ipammag ti pammagina) No dagitoy a pammagi, saan la ketdi nga agkibaltang dagita matam, Mr. Balikbayan. Uray no lakay dita. So what! Its practically happening all over the world now-a-days. Ditoy San Pedro, adda tallon a babbalasang a nakiasawa iti lakay ket addada itan idiay Hawaii. Thats exactly what I'm going to do. Mr. Manuel Miranda? (aglibbi) Forget it!

(Agkanta)

(Agrikep ti telon)

MAIKANEM A PARANG

(Iti balay da Manuel. Makita ni Manuel a kasla malmalday. Kabayatanna manggeg ti naliday a musika. Iti madamdama sumbrek ni Nana Talia, nakaiggem iti sagad ket agdaldalus ken pasarayna taliawen ni Manuel a nakatamdag iti tawa.)

NANA TALIA: Manuel, ania ti ar-aramiden aya?

MANUEL: Awan Nanang. Agpanpanunotak laeng.

NANA TALIA: Sika ketdi nga ubing, no marugyam ti agpanunot kaska la bulto dita a naipatugaw. Ania la unay aya ti nauneg a panpanunotem? (Asitganna ni Manuel)

MANUEL: Awan Nanang. (Tumakder ket isemanna ni nanangna) Dakayo ketdi, siak la ti sipsiputanyo.

NANA TALIA: Hus, no kasta a panunotka la a panunot, amangan ta agsobra ta utekmo ket agmauyongka wenno tay kunada a singkopatit!

MANUEL: Saan met a kasta 'Nang. Ammoyo, madanaganak

la ngamin ta umasidegen ti panaggradduarko ni .

School ket diakton makapagtuloy iti kolehiyo.

NANA TALIA: A dayta la gayam. Bay-am ta pagsaritaanmi ken ni Tatam dayta. Ala umulogka ketdi ta inka tumbukol iti sidatayo no rabii.

MANUEL: Wen 'Nang. (pumanaw a nakaiggemiti tabukol)

NANA TALIA: Lakay umayka man ditoy. (Ituloyna ti agsagad) Ambo!!! (agpukkaw ket iti madamdama sumbrek ni Lakay Ambo)

TATA AMBO: Ania man daytan aya Talia ta kaska man la intsik a makauramen?

NANA TALIA: Ammom, kasla adda problema daydiay anakmo.

TATA AMBO: Sinno met aya koma ita ti awan ti problema-na ita a tiempo?

NANA TALIA: Saan man a ti la maisungsumbatmo sika a laklakayan, umasidegka ditoy ta adda pagsaritaanta.

TATA AMBO: Apay daytoy aya nga baket ta adu ti palabrana. (umasideg) O ania man daytan a tsismis?

NANA TALIA: Dumngegka. Ammom. . .?

TATA AMBO: Saan pay ngarud.

NANA TALIA: Sal-at daytoy a lakay. (Ilayatna ti sagad)

TATA AMBO: Oy, oy, oy, Talia, no dayta laeng koma ngiwatmo ti agsarita, nangegko koma itan dayta ibagbagam.

NANA TALIA: Daydiay anakmo ti pagsaritaanta. Madanagan ta saan kanon a makapagtuloy idiay kolehio.

TATA AMBO: Ta apay a madanagan? Di pay la husto aya dayta panagturposna iti hay-iskol? Siak, diak pay naturpos ti umuna a grado ket nagbiagak met latta.

NANA TALIA: Ngem saan a kas kenka diay anakmo.

TATA AMBO: Ta apay a saan? Agbunga kadi iti mangga diay bayabas?

NANA TALIA: Ania ket ni lakayen. Denggem man daytoy. Nagsarak kami ken ni Maestro Tibong idiay ili idi kalman ket napagsaritaanmi diay anakmo. Inyunay-unayna ti panangpaadalta kenkuana inggana a makalala iti karerana. Ammom ti kuna ni Maestro Tibong? Segurado kano nga ni Manuel manen ti. . .ania tay

kunana itayen (agpanunot). . . labidiktoryan, kunanan sa itay. Ket sayang kano no saan a makapagtuloy iti kolehio.

TATA AMBO: Ammok dayta Talia. Ammok a nasaririt diay anakko—immala met la kaniak! Ngem ania ti pangalaanta iti kuarta? Naimbag no gasut laeng ti bilangem—ribu, Talia. Rinibu a pirak! Adda met ketdi a sangkabassit idiay a mabalinna a pangrugyan, ngem namnamaek nga panglagdak idiay kosinatayo. Marmarban diay kosina Talia!

NANA TALIA: Baybay-am pay la ta kosina. Mabalimmo met a surayan iti putek a kawayan, ken didingam iti tinid-tid a bolo. Panunotem diay anakmo ta isunto ti napigsa a sadagmo no makapagturpos.

TATA AMBO: Naimbag no makapagturpos, wenna mangisangpetto ketdi a dina oras ta mapanna kano met arugen tay balasang ni Pare a Simon.

NANA TALIA: Saan nga agaramid iti kasta diay anakmo no mapatigmaanan.

TATA AMBO: O ala dakayo nga agina ti agsarita. No la ket ipasnekna ti agadal, ikarkarigatak nga isakad.

NANA TALIA: Dayta ti kayatko kenka lakay ta saanka a narigat a kasarsarita. (Aginnisemda nga agbaybay a pumanaw kabayatan ti panagrikep ti TELON')

MAIKAPITO A PARANG

(Iti balay da Don Manolo, makita ni Berang a dalusa-dalus.)

BERANG: (Makapungpungtot) Sal-it ketdi ti kastoy! Daytoy a Donya Eeessperrranza, padalus la a padalus. Sumil-silap la ngaruden ta tabla. Sumangpet la diay anakna agpadaya manen. Daytoy met a sumangka-salbag nga Berong ta dinak pay umay tulongan, no sadinno nga infierno ti nakaisungradanna manen. Daytoy met a Don Manolo, (ipigsana ti agsao) pagkaiwaraenna ti nakaang-angot a rungrong ti abanona ken awan pay ammona nga aramiden no di la agbasa iti diaryo. (Sumbrek ni Berong nga agbasbasa iti djaryo. Naabbongan

ti rupana iti diaryo.)

BERONG: Este, Berang, ania dayta kunam?

BERANG: (Agtalangkiaw, agbuteng, agnerbios.) Ay por dios por santo, Don Manolo, pakawanendak, awan ti sina-saok a dakes! (Agparintumeng iti sango ni Berong a nakaabbong pay laeng ti rupana iti diaryo.) Kunkunak laeng daydiay Don Manolo! (Agdumog ket makitana ti saka ni Berong. In-inutenna a likuben ti diaryo ket matakuatanna a ni gayam Berong daytoy. Agriaw iti uray la nga.) BERRONGGG—KA!!!! Sal-it ka! (Agtaray ni Berong nga agkatkatawa idinto a kamaten ni Berang nga ipangpang-or na ti sagad, ket itarusda ti pumanaw.) (Sumbrek da Donya Esperanza, Jimmy ken Ricardo.)

DONYA ESPERANZA: Ala aginanakayo dita, iho, Ricardo. Agpaisaganaak iti pagpalammiisyo kadagitay babaonentayo. (pumanaw)

RICARDO: Napintas gayam ti lugaryo Jimmy.

JIMMY: Saan la a dayta. Napintas pay dagiti babbalasang. Mapantanto agpasiar no madamdama.

(Sumbrek ni Berang a nakaiggem iti pagpalammiis)

BERANG: Senyorito, agpalammiiskayo. (Idissona ti pagpalamiis)

JIMMY: Salamat Berang. Eh. . . , Berang. . . ,

BERANG: Wen Senyorito?

JIMMY: Adda pay met la dagitay napipintas a babbalasang ditoy San Pedro?

BERANG: A, e, adda Senyorito, ngem tallon ti inasawa ti Hawayano. Ngem adda pay laeng sumagmamano a nabati, kas ken ni Elena, Senyorito.

JIMMY: A, ni Elena nga anak ni Mang Simon?

BERANG: Wen Senyorito.

JIMMY: Apay kunak man la no nagassawadan ken ni Manuel.

BERANG: Saan Senyorito. Diak ammo ta kasla saanda nga agkinnaawatan ita.

RICARDO: Hmm. Iyam-ammonakto man Berang?

BERANG: A, e, nakababain met no siak Mr. Ricardo.

JIMMY: Saan a bale Berang. Mapankamto agpasiar no madamdama. (Pumanaw ni Berang. Sumbrek ni Don

Manolo.)

DON MANOLO: Ahaaa! Iho, addaka gayamen! (aginnabradada)

JIMMY: Wen Papa, kumostakayo. Eh, iyam-ammok ti gayemko Papa, ni Ricardo.

RICARDO: Kumostakayo Don Manolo. (agalamanoda)

DON MANOLO: A, sika gayam ti nadek ket a gayem ni Jimmy. Naimbag ta immayka met nagpasiar ditoy San Pedro.

RICARDO: Napateg ngamin ti awis ni Jimmy, Don Manolo.

DON MANOLO: Ala, Iho sika ti makaamon iti pagsayaa-tanyo a dua. Ricardo, ipabpabalaymon iho.

JIMMY: Wen Papa, saankay' a madanagan (Pumanaw ni Don Manolo)

JIMMY: Ric, aginanaka pay laeng ditoy ta adda pagsaritaan-mi ken ni Mama. (pumanaw)

RICARDO: Okey, Jimmy. (Tumakder, agpagnapagna) Napintas gayam ti Barrio San Pedro. . . ken napipintas pay dagiti babbalasang a kas kadagiti nalabasanmi itay dita tianggi. Seguro maysa kadakuada idia ni Elena. Hmmm. Iti panagkunak, saannak a nagbiddut iti iyuumayko ditoy San Pedro. (Agtokar iti piano) (Sumbrek ni Berang)

BERANG: Naku, naglaingkayo gayam nga agtokar Mr. Ricardo!

RICARDO: Agprakpraktisak laeng Berang, amangan no inkamto haranaen ni Eiena.

BERANG: Ay no dayta a kinapogiyo Mr. Ricardo, saanen a masapul ti haraharana.

RICARDO: (Agkatawa) A kasta kadi Berang? Este, Berang, mapanak biit idia hardin dita baba, lumang-ab iti presko nga angin ken mangsay-up kadagiti nabanglo a sabsabong ket no sapulennakto ni Senyoritom ibagam laeng nga addaak sadiay. (pumanaw)

BERANG: Okey Mr. Ricardo. (Sumbrek ni Berang)

BERONG: (agbannikes, agunget) Aha! Asino daydiay a lalaki a kain-innisemmo, ha sika Beniranda?

BERANG: Ta ania koma ti pakabiangam kang Berong?

BERONG: Oh Berang, mi amor, my lab, (aglaifo) ammom

metten daytoy ipatpatayko nga ayat kenka, ta no adda makitkitak a sabali a lalaki a kasarsaritam. . . , my heart go broke you know.

BERANG: Assussss! Porbida aya Kang Berong. Pudno kadi a napigsa dayta ayatmo kaniak?

BERONG: Op kors Berang biagko! Napigpigsay pay ngem diay agus ti Karayan Amburayan! Napigpigsay pay ngem ni Bagyo Olga!

BERANG: Hmmm. Bueno. No kasta ngarud, no kayatmo a maragpat ti nasam-it a "wen" ko, tungpalem ngarud amin nga ibagak kenka, ha?

BERONG: Areglado Vernie, basta sika uray ania!

BERANG: Okey, umuna aglampasoka ditoy sala, sakanto mapan aglaba, sakanto agplantsa.

BERONG: A. . . e. . . , ngem. . .

BERANG: Ay awan ti reklareklamo Kang Berong no napudnoka.

BERONG: Ala wen Berang, mayatakon, agan-anusak.

BERANG: O ala rugyamon ta awan pay ni Senyora (Pumanaw ni Berang ket aglallallay nga aglampaso ni Berong.) (Sumbrek ni Donya Esperanza)

DONYA ESPERANZA: (Agbannikes a mangpaliw ken ni Berong) Moy bien! Moy bien! Kasta man ti kayatko Berong. No kasta ka koma a kanayon, di ingatok pay ta sueldom?

BERONG: Ay tenkyu, Senyora, tenkyu beri mucho. (Pumanaw ni Senyora Esperanza) He-he-he, makitam ita, (itudona dagiti agbuybuya) mapagtinnagkon ni Berang, ket maingato pay ti sueldok! Haayyy! Buenas a talaga! (Agrikep ti TELON)

MAIKAWALO A PARANG

(Iti tianggi ni Manang Fely. Agsagsagad ni Manang Fely iti paraangan. Makita nga agikiket ni Manuel. Iti madamdama sumbrek da Pablo ken Ponso.)

PABLO: O kumosta Manuel, naayos met laengen?

MANUEL: Saan Mang Pablo. Kinapudnona dakes ti nagbana-

gan di haranatayo. Ad-adda la ket ngaruden a naggurakami ken ni Elena.

PONSO: Apay? Ania ti napasamak?

MANUEL: Eh, kua, Mang Ponso. A-awan kano ti baro a taga San Pedro a maikari kenkuana.

PABLO: Ha! Kunana ti kasta?
(Sumbrek ni Elena)

ELENA: (Pormal, di umisem a pulos) Manang Fely gumatangak man iti ice cold coca cola?

PABLO: Eh. . ., Ading Elena. . .

ELENA: (natangig) Yes?

PABLO: Eh, (kudkodenna ti ulona) Umaykami koma agpasiar idiy balayyo kada. . . .

ELENA: I'm sorry Mang Pablo ngem saannakon nga agawat iti sangaili a kas kadakayo a babbaro ditoy San Pedro.

PABLO: Apay ngay Ading Elena awan met ti basbasolmi kenka.

ELENA: (Iti nadagsen a timek) Puwesss! Awan ti adu a sao, no awan kunak awan.
(Sumbrek da Jimmy ken Ricardo)

JIMMY: O addaka gayam ditoy Elena. Sapsapulendaka.

ELENA: Hi Manong Jimmy. (umisem, naragsak) Kumostakayo, simmangpetkayo gayamen.

JIMMY: Wen itay laeng agsapa. Wow, napinpintaska manen ita Elena!

ELENA: Agang-angawkayo met Manong Jimmy.

JIMMY: Ay wen, iyam-ammok man toy gayyemko—ni Ric, Ricardo Madrigal.

RICARDO: Hi, Elena.

ELENA: Kumostakayo Manong Ric.

RICARDO: Kasla addan sa karikrikarmo itay Elena, apay kadi?

ELENA: Eh adda ngamin mangsasairo kaniak Manong Ric.

RICARDO: Asino Elena? Dagitoy? (Itudona da Pablo, Manuel ken Ponso.) (Kitaen ni Elena ni Manuel iti nasakit)

PONSO: Hey, Pare dika agitudtudo ta amangan no maputed dayta ramaymo (Iti nadagsen a timek) Manang Fely mangedka man iti mainom?

MANANG FELY: (Agnerbios) Awan ti agririri ditoy! Pumanawkayon Pablo, Ponso ta mangrikepakon.

JIMMY: O dakayo gayam Mang Pablo.

PABLO: Wen Senyor Jimmy, dakami a nakurapay a kabaryoam. . .

ELENA: Manong Jimmy, bay-anyo dagitan amangan ta maisagnak kayo laeng. Mapantayo ketdin idiy balay. (Pumanaw da Elena, Jimmy ken Ricardo)

MANUEL: Kas iti kunakon Manong Pablo, nagbaliw a naminpinsan ni Elena.

PABLO: Wen nga agpayso. Diak la ipagarup a makapaglugos a kasta ti maysa a tao.

MANANG FELY: Ammoyo, nanipud pay idi naawatda ti "insurance" daydi Nanangna, kunam met la no asino a baknangen. Di pay umallatiw ditoyen idinto a kanyonda nga agsarak ken ni Manuel ditoy idi. Saan kadi Manuel?

MANUEL: Pudno dayta kunam Manang Fely.

PONSO: Ngem madi ti bagbagik iti daydiay kadua ni Jimmy. Ita la a makitak ti rupana ditoy ket kas met la no sinon nga gitudtudo. No saannak la a nakapagteppel, binirakon diay subsubna. Manang Fely, ayannañ tay orderko? (Aga-arasaasda a tallo sadanto agkakatawa.)

MANANG FELY: Oy saan a dayta riribuk ti birbirokenyo dakayo. Agawidkay' ketdin ta mangrikepakon.

PABLO: Manang Fely nakasapsapa pay laeng met, mangrikepkan?

MANUEL: Wen nga agpayso manang Fely nasapa pay, ken ammom met a napaayakon ken. . .ayat (naks!), rebbengna nga aglemmesak ita iti arak!

PABLO: Dayta ti husto Manuel!

MANANG FELY: Ayna, Manuel, no siak ti kas kenka saan ti klase ni Elena ti pagladingitak.

MANUEL: Saan met ketdi a kasta Manang Fely. Ngem ti nasakit para kaniak isu ti pananglais kadatao a marigrigat, nangruna kaniak ta siak ti pangituronganna kadagiti saritana.

MANANG FELY: (Iyawatna ti maysa a botelya ti basi.) Ne, adtoy ti inumenyo ngem saankay nga agbartek.

PABLO: Dika madanagan Manang Fely, nasingpetkami kunam sa? (Agiinnarasaasda manen sa da agkakatawa.) (Agrikep ti TELON)

MAIKASIAM A PARANG

(Aglukat ti telon ket makita ti uneg ti balayda Elena. Iti madamdama sumbrek da Elena, Jimmy ken Ricardo.)

ELENA: Agtugawkayo Manong Jimmy, Manong Ric.
RICARDO: Selamat Elena. (Agtugawda)
ELENA: Nakababain met kadakayo Manong Jimmy. Dandani kay' la ketdi naisagmak iti riribuk gapu kaniak.
JIMMY: Awan ti ania man na daydiay Elena. Karbenganmi a lallaki ti mangsalaknib.
RICARDO: Nangruna iti maysa a babai a kas kenka Elena.
JIMMY: Kasla agmaymaysaka ditoy balayyo Elena. (agta-liataliaw) Awan kadi da Tata ken Nana?
ELENA: (Agliday) Natayen daydi Nanang Manong Jimmy.
JIMMY: (Masdaaw) Ha, kasta kadi? Makipagladingitak Elena.
RICARDO: Makipagladingitak met Elena.
ELENA: Agyumanak Manong Jimmy, Manong Ric.
JIMMY: Ket ni Tata?
ELENA: E, kanayon nga umulog ket rabiinton no sumangpet.
JIMMY: Ah, pudno nga adu ti nagbalbaliwan ti San Pedro, kas kenka Elena, napinpintaska man itan.
ELENA: Ni Manong Jimmy met, mangbolbola manen.
RICARDO: Pudno ti kinuna ni Jimmy, Elena. Paneknekak dayta.
JIMMY: Elena, (Tumakder) mapanak pay laeng idia y balay ngem kayatko nga agbati pay laeng ni Ricardo ditoy tapno adda kasarsaritam. Agsubliakto met laeng.
RICARDO: Amangen no madistorbok laeng ni Elena, Jimmy.
ELENA: Saan Manong Ric. Dakayo ketdi a amangan no dinak maanusan a kasarsarita.
JIMMY: Kasta ngaruden Elena. Ric, no mapanunotmo ti agawid sakbay nga agsubliak, diretsuem laeng dayta kalsada.

ELENA: Ha-ha, saan a maiyaw-awan ni Manong Ric, Manong Jimmy. Awan ti sabali a kadakkelan iti balay no saan a dakayo. (Agkakatawada. Pumanaw ni Jimmy. Agari ti ulimek ket kabayatanna mangngeg ti naumbi a musika.)

ELENA: Taga-anokayo Manong Ric?
RICARDO: Taga-Manilaak Elena.
ELENA: Kayatmo a sawen saanka nga Ilokano?
RICARDO: Ilokanoak, Elena. La Union ti puonmi.
ELENA: Naimbag ta dimo nalipatan ti agsao iti Iloko Manong Ric?
RICARDO: Ammom Elena, nadekkekami nga aggayyem ken ni Jimmy. Iloko ti pagsaomi uray idia y eskuela wenno Quiapo.
ELENA: Wow, ammoyo ngamin, adda dagitay nakapan la't biit idia y Manila, didan ammo ti agilokano, tse.
RICARDO: Para kaniak Elena, naim-imas pay laeng tay saluyot. (agkatawada a dua)
ELENA: Komusta ti biag idia y Manila Manong Ric?
RICARDO: Nasayaaten Elena. Nadalusan aminen dagiti kalkalsada, awanen dagiti agsisipdut, awanen dagiti demonstrasyon dagiti estudiante, natalnan ti syudad, Elena.
ELENA: Komusta met dagiti dadakkelmo Manong Ric? Immayda kadi met ditoy San Pedro?
RICARDO: Saan Elena. As-asikassuen ni Mama ti dakkel a negosyomi idia y Manila. Ket ni Papa adda idia y America.
ELENA: Wow! (Rumimrimat dagiti matana) A-adda-ni-Papam-idiay-America?
RICARDO: (Umisem) E-Elena, agad-adalka kadi?
ELENA: Agturposak iti High School ita a tawen Manong Ric. Dakayo?
RICARDO: Nakaturposakon iti High School. Ket ita kayatko ti mapan agtuloy nga agadal idia y America, ngem. . .
ELENA: Ngem apay Manong Ric?
RICARDO: (Tumakder) Ngem diak ammo no kayatko pay ti mapan.
ELENA: Naku, no siak ti kas kenka, Manong Ric, mapanak!

Apay adda kadi makaigawid kenka?
RICARDO: Adda Elena. (Asitganna ni Elena) Sika, Elena. Sika ti makaigawid kaniak.
ELENA: (Agsiddaaw) Ha! Siak??? Siak ti makaigawid kenka?
RICARDO: Wen Elena, sika.
ELENA: Manong Ricardo saanka a maawatan.
RICARDO: Elena. Iti damok a pannakakita kenka, ammokon a sika ti sapsapulek a babai iti biagko. Elena, (Iggaman-na ti ima ni Elena) Ay-ayatenka.
ELENA: (Agdumog) Manong Ric, ita laeng nga agam-ammo-ta.
RICARDO: Ammok dayta Elena. Saanko a kiddawen ti panangsungbatmo a dagus kaniak. Rebbengna a tingi-tingem pay dayta riknam. Ngem kayatko laeng nga maammuam nga ay-ayatenka.
ELENA: Manong Ric, ubingak pay kadagita a banag ken maysa, kayatko pay ti agadal nga umuna.
RICARDO: Maawatanka Elena.
ELENA: Ngem apay a siak pay ti makalapped iti ipapanmo panagadal idiaiy America?
RICARDO: Saan met ketdi a kasta ti kayatko a saritaen Elena. Ngem ti kayatko a sawen, diak kayat ti pumanaw ditoy Filipinas, wenno ditoy San Pedro, no diak itugot dayta ayatmo.
ELENA: Aha! (umisem) Kayatmo nga ipabalonko kenka daytoy pusok Manong Ric, ha?
RICARDO: Dayta ti kayatko Elena, ket dayta ti matungpal, saan kadi (Aginnisemda sada agkatawa iti nakapsut, iggaman manen ni Ricardo ti ima ni Elena.)
ELENA: (Agserioso) Manong Ric, (Tumakder) ikkannak koma iti naan-anay a panawen a mangpanunot iti dayta a banag.
RICARDO: Dayta ti rumbeng Elena. Ket agyamanak ta inik-kannak iti gundaway. (Tumakder) Agpakadaak ngaruden Elena. Agpasiarakto manen inton bigat, okey?
ELENA: Sika ti matungpal Manong Ric. (Aginnisemda ket pumanaw ni Ricardo. Mabati ni Elena a kasla agpanpanunot iti nauneg. Kabayatanna manggeg ti nasam-it a sonata. Agpagnapagna ket pasaray umisem.) Hmmm!

Kasla intinnagnaka ti langit kaniak Ricardo. Nabaknang. Guapo. Ken MAPAN AGADAL IDIAY AMERICA! Maiyanatup la unay iti arapaapko. Saanen a masapul nga agurayak pay iti maysa a lalakayan a balikbayan. Ricardo, saanka a mapaay kaniak no tungpalem ti pagayatak-masapul nga ikasarnak nga umuna iti nali-med sakbay a mapanka idiaiy America. Ket kalpasanna sanakto orderan. Hmmm... (agarapaap) Kasla makit-kitakon ti masakbayan. Kalpasan laeng ti sumagma-mano a tiempo agbalikbayanakto metten. Ket makitakto pay laeng ditoy dayta a Manuel, ket seguro naksetton ti kudilna iti kakakalap, ha-ha-ha!!!

(Agrikep ti TELON)

MAIKASANGAPULO A PARANG

(Iti balay da Don Manolo. Makita dagiti Don ken Donya, ni Jimmy, ken ni Ricardo a napno iti plaster ti rupa ken im-imana.)

DON MANOLO: (Pagna a pagna, agunget) Punyeta!!! Ita pay laeng nga adda dinangranda a sangailik ditoy San Pedro. Ricardo, iho, manoda a nangdangran kenka ken adda mailasinmo kadakuada?
RICARDO: Talloda Don Manolo. Awan ti nailasin ko kadakuada agsipud ta nasipngget unay, ngem adda atapko nga isuda met laeng dagitay adda idiaiy tianggi.
DON MANOLO: Puwess! Dagiti awanan iti bain! Agbayadda iti daytoy. Sika Jimmy apay a pinanawam nga agmay-maysa toy gayyemmo?
JIMMY: Papa...
RICARDO: Diyo pabasolen ni Jimmy Don Manolo. Siak ti ayan ti irrado.
DON MANOLO: Bueno. (Agpanunot) E-Esperanza...
DONYA ESPERANZA: Aha?
DON MANOLO: Awagam man da Berang ken Berong ditoy.
DONYA ESPERANZA: (Iti napigsa a timek) Berong!!! Berang!!!
BERONG ken **BERANG:** Senyora!!! (Sumbrek dagitoy nga agtartaray)

DON MANOLO: Berang iha, ayabam man ditoy ni Elena?
 BERANG: Wen Don Manolo. (pumanaw)
 DON MANOLO: Sika Berong. . . .
 BERONG: (Agatensyon a kasla soldado) Yes sir. !
 DON MANOLO: Aber! Aber! Aber! (Mulagatanna ni Berong nga uray la a nakapasikkil iti panagtakderna.)
 BERONG: Yes Sir! Yes Sir!
 DON MANOLO: Sika Berong. . . , (Agpusipos tapno tallikudanna ni Berong) mapanka idia y ili ta mangayabka iti polis.
 BERONG: Ay sus apo! Polis?
 DON MANOLO: (Sangnuenna ni Berong) Poliss! Maawatam???
 BERONG: Op kors, Don Manolo.
 DON MANOLO: Very good, very good. (Tapikenna ti abaga ni Berong ngem di agkuti daytoy.) O, ania pay la ti ur-urayem?
 BERONG: Awan ti pagpletok Don Manolo. (Itapayana ti imana.) Peseta no kalesa, binting no traysikel, trenta no dyip.
 JIMMY: Bay-amon Papa ta siakon ti mapan. Usarek dia y kotsek.
 DON MANOLO: Bueno, ala ngarud iho. Ket sika Berong inka kuyogen ni Senyoritom.
 BERONG: Okey Don Manolo. (Pumanaw da Jimmy ken Berong)

(Sumbrek ni Elena)

ELENA: Pinaayabandak Don Manolo, apay kadi?
 DON MANOLO: Wen iha, agtugawka.
 ELENA: (Taliawenna ni Ricardo ket maslaaw.) Ha!??
 Manong Ric, ania ti napasamakmo???
 RICARDO: Adda nangsaneb kaniak idi rabii Elena.
 DON MANOLO: Elena iha, sika ti kadua da Jimmy ken Ricardo idia y tianggi idi kalman ket ammom no asino dagiti babbaro nga adda sadiay, saan kadi iha?
 ELENA: Mainaganak amin ida Don Manolo.
 DON MANOLO: Bueno. Adda panagsuspetsa da Manongmo

a Ricardo ken Jimmy nga isuda met laeng ti nangdangran ken ni Ric.
 ELENA: Kasta met ti suspetsak Don Manolo.
 DON MANOLO: No kasta ngarud masapul a madusa dagiti awanan iti bain ket kayatko, Elena, a sika ti agtestigo iha.
 ELENA: (Agpanunot iti sumagmamano a kanito.) Eh, Don Manolo, umannugotak ngem. . . .
 DON MANOLO: Ngem ania Elena?
 ELENA: (Tumakder) Maysa laeng kadakuada ti kayatko a madusa.
 RICARDO: Ngem talloda a nangdangran kaniak Elena.
 ELENA: Mabalin a pudno dayta Manong Ric. Ngem maysa laeng kadakuada ti addaan iti gura kenka agsipud kaniak. (Iti nabatad ken nadagsen a timek.) Ni Manuel, ni Manuel laeng ti madusa. Kayatko a malungsot iti pagbaludan!
 DON MANOLO: Iha Elena, no kasta ngarud urayentayo ni Jimmy ta napan nangayab iti polis.
 ELENA: Wen Don Manolo.

(Agrikep ti TELON)

MAIKA-11 A PARANG

(Iti balayda Manuel. Makita ni Nana Talia nga agsangangit gapu iti pannakaibalud ni Manuel)

TATA AMBO: Hustona daytan a sangitmo Talia. Uray no agmalmalem, agpatpatnagka nga agsangangit saanmon a mabaliwan ti pagayatanda. Ammom metten ti kinaturay ni Don Manolo. Amin a pagayatanna matungpal agsipud iti kinabaknangna. Ken ammom metten a rupa ti kuarta ti agdama a mayortayo ita. Isu nga isardengmon dayta anug-ogmo ta awan ti maaramidantayo a napanglaw. Uray ta tallo met laeng a bulan ti pannakabaludna. Ngem ti pakadanagak ita no dinnod'toy ti pangalaak iti ibayadtayo iti daydiay anak ti diaske a Ricardo. Lima gasut! Lima gasut a pesos Talia ti

bayadan diay anakmo. No mabalin diak kayat a kissayan diay kakaisuna nga urnongko ta isunto koma ti pang-rugyanna nga agadal.

NANA TALIA: Ngem ania pay a makastrek ita ano adda met iti pagbaludan? Ambo masapul nga iruarta diay anakmo.

TATA AMBO: Talia, agtalnaka. Panunotenta a naimbag daytoy. Ne, lima gasut ti ibayad iti daydiay anak ti salit. Sangaribu ti piansa no piansaanta diay anakmo. Di pay umdas diay urnongko! Ad-adda la ket ngaruden a saan a makaadal ta anakmo. Diak la ketdi kayat ti mapan umutang Talia, pangaasim.

NANA TALIA: Ngem Ambo, panunotem nga daytoy ti maudi a tawenna iti hay skol. Kasano ngarud nga aggraduar no adda idiaid pagbaludan?

TATA AMBO: Wen nga agpayso. Husto dayta kunam baket.

NANA TALIA: Ala agrubbuatka ketdin ta mapanta idiaid munisipyo.

TATA AMBO: Huh, sika ti makaammo.

(Sumbrek da Pablo ken Ponso)

PABLO: Tata Ambo, Nana Talia umaykami man?

TATA AMBO: Ne, dakayo gayam Pablo, Ponso. Anak ke diaskekayo nga ubbing! Ala sumbrekkayo ta agpala-wagkayo kaniak. Apay a nagaramidkayo iti kasdiay aya?

NANA TALIA: Ket inramramanyo pay diay anakko a nakasingsingpetuh-huh-huh-hu. (Agsangit)

PABLO: Kastoy nay ti napasamak Nana, Tata. Daydiay ngamin nga sangsangaili ket di met la ket mangipir-piriten gapu ta napanglaw la dataon.

PONSO: Pudno dayta Nana, ta no saan nga inpanaw ni Elena ida, idiaid pay la tersina ni Manang Fely ket addan riribuk.

PABLO: Ket ti saan a nasayaat ita, kasla ni Elena ti akinna-kem a ni laeng Manuel ti madusa.

TATA AMBO: Diak maawatan daytoy babbarok. Kunak la no ni Elena ti manugangek, ngem apay ta kastoy metten ti mapaspasamak.

PONSO: Bay-anyo a panunotenen ni Elena Tata ta saanen a napanglaw a kas kadatao.

PABLO: Uray dakami ken ni Ponso, dimi maawatan no apay a ni Manuel laeng ti naglak-am iti dusa.

TATA AMBO: Mannakabalin ti pirak annakko, ket ammoyo metten ni Don Manolo.

PABLO: Tata, Nana, mabainkami unay kadakayo isut' gapuna nga immaykami ita nga agpadispensar kadakayo ken. . .(Taliawenna ni Ponso.)

PONSO: Ken nangruna unay Nana, Tata, nagsaritaanmi ken ni Mang Pablo itay a tulonganmi ni Manuel ta abus man pay ta isu ti agikaro, isu pay ti agbayad. Ket (kautenna ti bolsana) alaenyo ngarud daytoy Nana, Tata ta isu ti itulongmi. (Iyawatna ti kuarta)

TATA AMBO: (Awatenna ti kuarta) Ala, agyamanak unay annakko ta nakapanunotkayo iti naimbag, ta ne, ammoyo metten ti kinapobre ti amayo. (Iyawatna ti kuarta ken ni Nana Talia.)

NANA TALIA: Ay ket adun sa met la unayen daytoy itedyo, Pablo annakko. (Bilangenna ti kuarta)

PABLO: Lima gasut laeng dayta Nana.

TATA AMBO: Ay ket adu la unay dayta a annakko. Baket isublim ta kaguduana.

PONSO: A saan Tata. Alaenyo amin dayta.

NANA TALIA: Saankay kadi nga agang-angaw babbaro?

PABLO: Saan Nana. Kinapudnona dayta laeng sangagasut ti naggapu kadakami a dua ken ni Pare Ponso, sagsisingkuentakami a dua. Ket dayta uppat a gasut, naggapu iti kaha ti assosayonmi a babbaro ken babbalasang ditoy San Pedro.

TATA AMBO: A kasta aya? He-he-he, diak ipagarup. Kunak no pasig la a timpuyog ti basi ti adda nga aramidyon annakko, dispensarendak.

PABLO: Ne kasta ngaruden Nana, Tata, mapankam pay.

TATA AMBO: Ala wen annakko.

NANA TALIA: Dios ti agngina iti daytoy tulongyo.

PABLO ken PONSO: Awan aniamanna Nana. (Pumanaw dagiti dua.)

TATA AMBO: O, ania itan baket, Naiwakasen ti problema.

NANA TALIA: Ay saan pay a naiwakas diay dakkal a prob-

lema Ambo. Masapul nga iruarta diay anakko.

TATA AMBO: Ala agrubbuatka ngaruden ta mapantan (Pumanawda) (Agsipnget ti entablado. Agin-inut met laeng nga aglawag ket aglukat ti akinlikud a telon. Makita ni Manuel iti uneg ti pagbaludan. Kabayatanna mangngeg ti naliday a tokar ket iti sumagmamano a kanito sumbrek ni Elena.)

ELENA: (Natangig dagiti gungunayna.) Naimbag nga orasmo Propesor Manuel. (Saan a sumungbat ni Manuel ngem perrengenna ni Elena.) (Asitganna ni Manuel ket iti nababa a timek. . .) Malagipmo kadi nga adda agbur-burek a salisal iti nagbaetanta Manuel? (Iti napigsa a timek) Diak malipatan daydi karit nga insaplitmo iti rupak! Inbilangkon a pananglalis iti kabaalak! Ngarud agsaganaka agsipud ta nangruging ti salip. Ha-ha-ha! Dito kadi naillet a tangkal ti pangtubayam kadagita arapaapmo? Nalawa ti baybay a pangsapulam iti gasatmo Manuel. Rummuarka ket matmatam ti ilelennak ti init iti di aggibus a taaw ti kinadaksanggasat agsipud ta kasta ti kayarigan dagiti arapaapmo. Makipagladingsitak kenka Manuel!

MANUEL: Saan pay nga ita ti panangyebkasmo iti pannakipagladingsitmo Elena, inton maysaakon a nalamiis a bangkay. Ngem agingga iti agpitpitik toy pusok, saan a maupay ti namnamak ket agbiag ti arapaapko.

ELENA: Ha-ha-ha! Pagkatkatawaennak laeng Manuel. Palagipanka nga iti pay sumagmamano a bulan agturpostayon. Hmm, awanen ti lappedko a mangawat iti umuna a pammadayaw. kamaudiananna siakon ti mabigbig a "valedictorian"! Ha-ha-ha. . . , adios Mr. Miranda!!! (Pumanaw)
(Iti saan a mabayag sumbrek da Nana Talia ken Tata Ambo)

NANA TALIA: Ay Manuel anakkoohuh-hu-hu. (Agsangit)

TATA AMBO: Isardengmo man dayta ka-a-artistam baket, kababain kadagiti tattao.

MANUEL: Nanang, Tatang, apay nga immaykayo?

TATA AMBO: Manuel, kayat ni Nanam a bayadanmin ti piansam tapno makaruarka.

MANUEL: Wen a ngem. . . .

NANA TALIA: Manuel, kayatko a rummuarka tapno matuloymo ti panagiskuelam. Tallo pay a bulan aggraduarkan anakko, ket kasano ngarud ti panagturposmo no addaka met ditoy pagbaludan?

MANUEL: Nanang, ammok dayta. Ngem ad-adda a saanak-ton a makaadal no rummuarak ta awanto metten ti pagadalko!

NANA TALIA: Ngem kasanon ti panagbalibiktoryanmon nga ibagbaga ni Maestro Tibong?

TATA AMBO: Ti man la malablabidmon a kunakon Talia.

MANUEL: Saan a bale dayta Nanang. Total adun ti naawatko a medalya nanipud iti intermedia. Agawidkayo ketdin Tatang, Nanang ket idulinyo dayta kuarta tapno addanto pangrugyak nga agadal. Mabiit laeng dayta tallo a bulan a kaaddak ditoy.

TATA AMBO: Kasta met ti panunotko anakko ngem ni inam ti sabali.

NANA TALIA: Ala, nasayaat met ketdi dayta kapanunotam anakko. Ngem no panpanunotek ti kaaddam iti pagbaludan ay-uh-hu-hu-huh!!! (Agsangit)

TATA AMBO: A-sus! Ta ipanna manen. Ne mapankamin Manuel ket agsingsingpetka anakko.

MANUEL: Wen Tang. (Pumanaw da Tata Ambo ken Nana Talia)

(Agrikep ti TELON)

*** "INTERMISSION" ***

Maikadua a Parte

PAKAUNA (Narration):

Naglabas dagiti aldaw, bulan, tawen. Adun ti nagbalaliwan ti San Pedro. Saanen a kas idi ti kaadu ti makalapan iti baybay. Ket napilitan dagiti lallaki nangruna dagiti babbaro a napan nagbirok iti trabaho kadagiti nadumaduma a pagsapulan iti syudad ti Manila.

